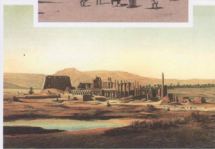

NA CESTÁCH

Antológia ruských autorov

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

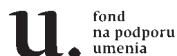
xxx

Cover Design © Ľubica Končeková 2020

Translation © Miloš Ferko 2020

Slovak Edition © Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov,
spol. s r. o., Bratislava

e-mail: vsss.s.r.o@gmail.com; www.vsss.sk

Realizované s finančnou pomocou Fondu na podporu umenia

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV,
spol. s r. o.

Na cestách. Antológia ruských autorov
Z ruských originálov texty preložil Miloš Ferko
Zodpovedná redaktorka Silvia Semaková
Obálka, grafická úprava a sadzba Ľubica Končeková
Tlač P+M, s. r. o., Turany
Prvé vydanie
Vytlačené na Slovensku

ISBN 978-80-8202-xxx-x

NA CESTÁCH

Antológia
ruských autorov

NA CESTÁCH

Antológia
ruských autorov

Nikolaj Michajlovič Karamzin

Nikolaj Michajlovič Karamzin

LISTY RUSKÉHO CESTOVATEĽA

--
Listy ruského cestovateľa *Nikolaj Michajlovič Karamzin* (1766 – 1826) napísal po návrate z cesty po Európe (1789 – 1790) na základe vlastných denníkových poznámok, spomienok a dodatočných asociácií. Dielo po prvýkrát vyšlo na pokračovanie v periodiku *Moskovský časopis*, ktoré samotný autor vydával. Už počas vydávania sa stalo literárnou udalosťou, ba priam „literárnou bombou“, katapultovalo 25-ročného autora na výšiny ruského Parnasu. Autorovi sa totiž podarilo ruskej literatúre zľahka a nenásilne prisvojiť žáner sentimentálneho cestopisu, inšpirovaného najmä dielom anglicko-írskeho prozaika *Laurencea Sterna* *Sentimentálna cesta po Francúzsku a Taliansku* (*A Sentimental Journey Through France and Italy*, 1768), na ktoré sa priamo v texte niekoľkokrát odvoláva. Kombinácia cestopisu s epistolárnou literatúrou u oboch autorov čitateľovi ponúka vtip, šarm, úspornú úsečnosť vyjadrovania, hravosť, u Karamzina navyše vnímavosť a energiu 23-ročného mladíka – a žiadnu sociálnu kritiku ako *Cesta z Petrohradu do Moskvy* (1790) u Alexandra Nikolajeviča Radiščeva. V ruskej literatúre sa mnohí autori Karamzinovo dielo pokúšali napodobniť (o. i. *Vladimir Vasilievič Izmajlov* textom *Cesta do južného Ruska* /1800 – 1802/ alebo *Pavel Ivanovič Sumarokov* knihou *Krížom-krážom Krymom a Besarábiou s historickým a topografickým opisom všetkých tých lokalít* /1800/); ruskí literárni historici dodnes pokladajú dielo za veľmi dôležité v kontexte celkového vývoja ruskej prózy. Karamzinove neskoršie krátke epické prózy (najmä poviedky *Úbohá Líza* a *Sta-*

rostopka Marfa alebo Pád Novgorodu), ktorými si tiež získal obrovskú dobovú popularitu, po prehodnotení časového odstupe kvalitu Listov ruského cestovateľa nedosahujú; o kvantite ani nehovoriac. V kontexte ruskej kultúry je však Karamzin známy predovšetkým ako autor 12-zväzkových Dejín ruského štátu, v ktorých okrem erudície opäť naplno rozoznel svoj epický talent.

Pri štúdiu podkladov v jednom z rukopisov nadštil na text zvaný Putovanie za tri moria. Šlo o dielo tverského kupca Afanasija Nikitina, ktorý na prelome 60. a 70. rokov 15. storočia putoval Perziou do Indie, kde sa ocitol ako prvý novoveký Európan vyše tridsať rokov pred Vascom da Gama. Kupcove pútavé zápisky sa v mierne prerozprávanej podobe stali súčasťou ruských letopisov; Karamzin úryvky z diela publikoval v poznámkach k 6. zväzku svojich Dejín ruského štátu v roku 1818, kompletne Nikitinova kniha vyšla po prvýkrát roku 1821.

Avšak vráťme sa ku Karamzinovmu cestopisu. Literárnosť textu je umocnená jeho „mystifikačnou zložkou“, podmienenou nielen estetickými dôvodmi. Autor svoj pobyt vo viacerých lokalitách datuje v rozpore s realitou, fiktívne sú aj všetky listy, s ktorými v texte „komunikuje“; v skutočnosti totiž svojim známym zakázal, aby mu počas cesty písali, chcel sa sústrediť na tvorbu cestopisu ako polofikcie. Nezáväzný zápisky „maskujú“ vážnu literárnu prácu. Jurij Lotman v úvode k poznámkovému aparátu vydania cestopisu z roku 2007 uvádza, že pod vrstvou bezprostredného záznamu farbistých zážitkov môžeme vnímať intelektuálnu cestu mladíka, predovšetkým Rusa, ktorý prišiel okúsiť, či je už on ako predstaviteľ ruskej kultúry dostatočne zrelý na rovnocenný kontakt s európskou civilizáciou. Odpoveď na túto otázku nech skúsi nájsť čitateľ v texte.

Ach áno, aby som nezabudol – mimoestetické dôvody mystifikácie: 1/ Karamzin bol členom slobodomurárskej lóže. 2/ počas jeho pobytu v Paríži vypukla Francúzska revolúcia, preto radšej niečo zo svojich postojov a asi aj počínov zastrel. Prosto námet na román o naozajstnom 18. a 19. storočí, ktorý by mohol byť omnoho napínavejší a najmä autentickejší než Pražský cintorín Umberta Eca.

Ale späť z krajiny výmyslov. V antológii prinášame čitateľom úvodnú časť Karamzinových listov, putovanie dostavníkmi z Ruska južným Pobaltím do Berlína a Drážďan – vrátane návštevy jednej z najväčších dobových celebrít, Immanuela Kanta v Kráľovci.

--

Riga 31. mája 1789

Včera, najmilší moji priatelia, som prišiel do Rigy a ubytoval sa v „Hôtel de Pétersbourg“.¹ Cesta ma unavila. Nie dosť, že intímny smútok, ktorého dôvod poznáte: muselo ešte prudko pršať – a aj som si ešte nanešťastie zmyslel uberať sa z Petrohradu dostavníkom, pričom som nikde nenatrafil na dobré kibitky. Všetko ma zlostilo. Všade, zdalo sa mi, brali priveľa, pri každom prepriahaní som čakal pridlho. No nikde nebolo tak trpké ako v Narve. Dorazil som tam skrz-naskrz premočený, celý zablatený, po biede, po psote sa mi podarilo zohnať a kúpiť dva kusy vrecoviny, ktorými som sa trocha poprikrýval pred dažďom – zaplatil som za ne prinajmenšom ako za dve kožušiny. Kibitku mi dali nedôstojnú, kone mizerné. Sotva sme prešli pol versty, zlomila sa os; kibitka spadla do blata, ja s ňou. Môj Ilja vyrázil s kočišom späť po os – váš úbohý priateľ osamel v prudkom daždi. A to ešte nestačilo. Prišiel akýsi policajt a začal šomrať, že moja kára stojí uprostred cesty. „Si ju strč do vačku!“ rieknem s fingovanou ľahostajnosťou a zakutrem sa do peleríny. Len Boh vie, ako v onom okamihu potemneli v mojej duši všetky príjemné myšlienky o cestovaní. Och, keby sa bolo dalo vtedy premiestniť sa k vám, priatelia moji! V duchu som preklíňal onen vnútorný nepokoj ľudského srdca, ktorý nás ženie od veci k veci, od pravých rozkoší k falošným, len preto, bo prvé už nie nové, – ktorý naladí našu predstavivosť rojčivo a núti nás hľadať slasti v neznámej budúcnosti!

No všetko má svoje hranice; vlna, ktorá plesne o pobrežie, sa vráti späť, lebo ak sa dvihne vysoko, zasa dolu klesne – nuž a presne vo chvíli, keď moje srdce plné, prikvitol dobre oblečený, zo trinásťročný šuhaj a s prívetivým, srdečným úsmevom mi po nemecky povedal: „Dolámal sa vám koč? Lúto mi, veľmi ľúto! Ráčte k nám – hen náš dom – tatko a mamka mi prikázali, aby som vás pozval k nám.“ „Ďakujem vám, pane môj! Ibaže sa nemôžem vzdialiť od svojej kibitky; navyše je môj úbor príliš cestovný a celý mokrý.“ „Ku kibitke postavíme sluhu – a kto hľadá na šat pútnikov? Ráčte, pane, ráčte!“ Vtom sa usmial tak presvedčivo, že som musel vytriasť zo svojho klobúka vodu – samozrejme preto, aby som sa pobral s mladíkom. Chytili sme sa za ruky² – a rozbehli sa ostošesť do veľkého kamenného domu, kde som v sieni na prízemí našiel sedieť okolo stola mnohopočetnú rodinu; hostiteľka nalievala čaj a kávu. Prijali ma tak láskavo, vynukovali natoľko srdečne, že som zabudol na všetky svoje útrapy.

¹ Listy ruského cestovateľa autor dokoncipoval po návrate z cesty, odkazy na korešpondenciu v texte sú fiktívne, nezodujú sa s údajmi o reálne autorom uskutočnenej ceste. (Pozn. prekl.)

² Autor mal v čase textu 23 rokov (pozn. prekl.).

Hostiteľ, postarší muž, ktorému sa na tvári zračila dobromyseľnosť, sa ma s nepredstieraným záujmom vypytoval na moju cestu. Mladík, jeho synovec, ktorý sa nedávno vrátil z Nemecka, ma poinformoval, ako sa pohodlnejšie dostať z Rigy do Königsbergu. Strávil som u nich zo hodinu. Medzitým priviezli os a všetko nachystali. „Nie, nie, počkajte ešte!“ povedali mi a gazdiná priniesla na tácní tri pecne. „Vravia, že náš chlieb je dobrý – nože, zoberú si.“ „Boh vás opatruj!“ povedal gazda a zovrel mi ruku, „Boh vás opatruj!“ So slzami v očiach som mu poďakoval a zaprial, nech aj naďalej svojou pohostinnosťou utešuje trúchliacich vandrovníkov, ktorí sa rozlúčili s milými priateľmi. – Pohostinstvo je posvätná cnosť, zaužívaná v dňoch mladosti ľudského pokolenia, lež dnes tak výnimočná! Ak teda dakedy na teba zabudnem, kiež zabudnú na mňa moji priatelia! Kiež budem naveky pútnikom pozemským – a nikde nenatrafím na druhého Kramera!³ Rozlúčil som sa s celou milou rodinou, nasadol do kibitky a odcválal, naradovaný, že som našiel dobrých ľudí!

Poštu z Narvy do Rigy volajú nemecká, lebo prednostovia na staniaciach sú Nemci. Budovy pôšt všade rovnaké – nizučké, drevené, rozdelené na dve polovice, jedna pre cestujúcich, v druhej býva prednosta, u ktorého môžeš nájsť všetko potrebné na ukojenie hladu a smädu. Stanice blízko, dvanásť a desať vierst, namiesto kočišov vyslúžili vojaci, spomedzi ktorých si podajedni ešte pamätajú Münnicha⁴; rozprávajú historky, zabúdajú poháňať kone – nuž a preto som sem prišiel z Petrohradu nie skôr než na piaty deň. Na jednej zo staníc za Derptom⁵ som musel prenocovať: pán Z.⁶, ktorý sa uberal z Talianska, vzal všetky kone. Zhováral som sa s ním asi pol hodiny a zistil, že je to očarujúci človek. Vystríhal ma pred piesčitými pruskými cestami, radil mi, nech sa radšej poberiem cez Poľsko a Viedeň; ja som však predsa nezatúžil zmeniť svoje plány. Zaželel som mu šťastnú cestu a vrhol sa na lôžko; ale nie a nie zaspáť dovtedy, kým neprišiel Čuchonec⁷ povedať mi, že môj koč je už zapriahnutý.

³ Istý môj známy počas pobytu v Narve prečítal tento list Kramerovi – onen spokojný – ja ešte väčšmi!

⁴ Burkhard Christoph von Münnich (1683 – 1767), ruský poľný maršal; preslávil sa o. i. v bojoch proti Osmanskej ríši na území dnešnej južnej Ukrajiny a Moldavska (dobytie pevnosti Očakov r. 1736 a pod.). (Pozn. prekl.)

⁵ Dnešné Tartu na juhovýchode Estónska (pozn. prekl.).

⁶ Vasilij Nikolajevič Zinoviev, diplomat, slobodomurár – ako aj samotný Karamzin.

⁷ Dobové označenie príslušníka ugrofínskych národov Pobaltia. Ottov slovník náučný ešte o takmer sto rokov neskôr označuje ako Veľkokniežatstvo čuchonské Veľkokniežatstvo fínske. Autor tu slovo používa ako synonymum – aby spestril text. Pozri ďalej. (Pozn. prekl.)

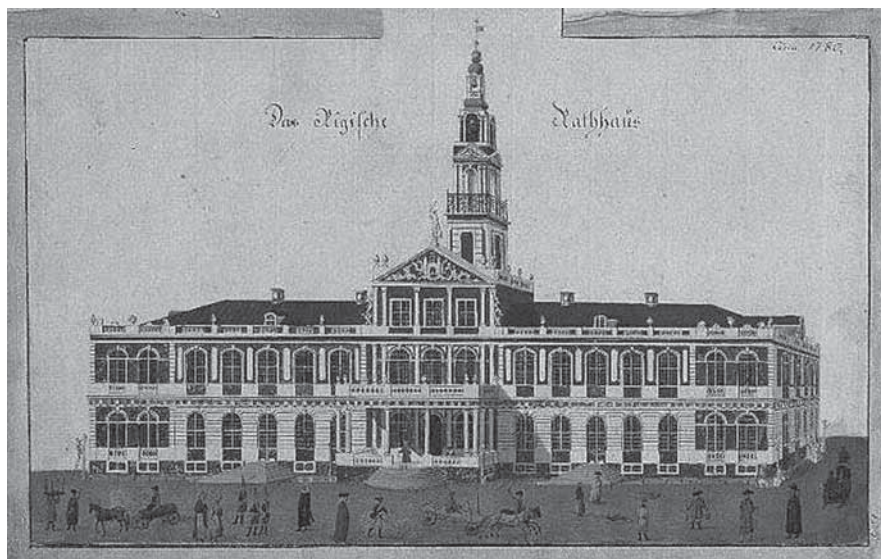
Mapa Rigy z prvej návštevy Petra I. v roku 1697

Nepovšimol som si žiadne rozdiely medzi Estóncami a Livóncami – okrem jazyka a kabátcov. Jedni nosia čierne, druhí sivé. Ich jazyky sú si blízke; vlastného neveľa, mnoho nemeckých a dokonca slovanských výrazov. Postrehol som, že všetky nemecké slová vyslovujú mäkšie; z toho sa dá vyvodiť, že ich sluch je jemný, avšak keď vidíte ich neobratnosť, nemotornosť a nedôvtipnosť, nutká vás pomyslieť si, že sú, jednoducho povedané, prihlúpli. Statkári, s ktorými sa mi pošťastilo zhovárať sa, sa sťažujú na ich lenivosť a volajú ich prispať, lebo z vlastnej iniciatívy nič nespravajú; nuž, je zrejmé, že voči nim veľmi predpojatí, pretože oni pracujú veľmi veľa a od sedliaka v Livónsku či Estónsku statkár získa štvornásobne viac než od nášho kazanského či simbirského⁸.

Títo úbohí ľudia, ktorí vo všetky všedné dni „lopotia pánovi v úľaku a rozochvení“, sa zato počas sviatkov, ktorých je ale v ich kalendári veľmi málo, bezuzdne zabávajú. Cestu lemujú krčmy a keď som sa tade uberal, plné hýriacich ľudí – slávilí Trojičné sviatky.

Sedliaci aj statkári luteránskeho vierovyznania. Ich kostoly sú podobné našim – s výnimkou toho, že hore nestojí kríž, ale kohút, ktorý má pripomínať pád apoštola Petra. Kázne sú v ich reči, no všetci pastori vedia po nemecky.

⁸ Karamzin bol rodák zo Simbirskej gubernie (pozn. prekl.).

Budova radnice v starej Rige

Čo sa týka scenérie, v týchto krajocho sa nieto na čo dívať. Lesy, piesok, močiare; žiadne mohutné vrchy ani šíre údolia. – Márne tiež budeš hľadať také dediny ako u nás. Na jednom mieste vidíš dve usadlosti, na inom tri-štyri a kostol. Chalupy väčšie než naše a obvykle rozdelené na dve polovice: v jednej bývajú ľudia, druhá je pre stajne. – Tí, čo nejdú na poštových záprahoch, sú nútení zdržiavať sa v krčmách. Ostatne, povozy som temer vôbec nevidel. Táto cesta v súčasnosti zíva prázdnotou.

O mestách nieto veľmi čo vravieť, i preto, že som v nich nezastavoval. V Jamburgu⁹, malom mestečku, známom svojimi súkenníckymi závodmi, je solídna kamenná zástavba. Aj nemecká časť Narvy, alebo teda vlastne Narva sama osebe, pozostáva prevažne z kamenných budov; druhá, oddelená riekou, sa volá Ivangorod. V prvej všetko na nemecký spôsob, v druhej na ruský. Tadeť volakedy viedla naša hranica – ó Peter, Peter!¹⁰

Keď predou mnou Derpt, rieknem: skvostné mestečko! Všetko tam sviatkovalo a zabávalo sa. Muži a ženy chodili mestom v objatí; okolitými húštinami sa mihali páry na prechádzke. Čo mesto, to mrav, čo dedina, to obyčaj. – Tu žije brat chudáčiska L.¹¹, je hlavný pastor, všetkými obľúbe-

⁹ Dnes Kingisepp, 50-tisícové mesto 137 km západne od Petrohradu, 20 km východne od Narvy (pozn. prekl.).

¹⁰ Narážka na bitku pri Narve, v ktorej Petra Veľkého porazili Švédi (pozn. prekl.).

¹¹ Lenza, nemeckého spisovateľa, ktorý istý čas býval so mnou v jednom dome. Hlboká melanchó-

ný a príjem má skvelý. Pamätá na brata? Zhováral som sa o ňom s istým livónskym šľachticom, očarujúcim a zápalistým človekom. „Ech, pán môj!“ povedal mi, „to, čo jedného preslávi a šťastie mu prinesie, inému je na škodu. Veď kto pri čítaní poémy šestnásťročného L. a všetkého toho, čo vytvoril do dvadsiateho piateho roku, nevidel ranné zore veľkého ducha? Kto by si nepomyslel: ajhľa, mladý Klopstock, mladý Shakespeare! No mračná zastreli to nádherné brnenie – slnce nikdy nezažiarilo. Emočná hĺbka, bez ktorej by Klopstock nebol Klopstockom a Shakespeare Shakespeareom, mu bola osudnou. Za iných podmienok by bol L. nesmrteľný!“

Sotvačo prídeš do Rigy, vidíš, že to centrum obchodu, – veľa predajní, veľa ľudí – rieka pokrytá loďami a plavidlami rôznych národov, burza plná. Všade počuješ nemčinu, kde-tu ruštinu – a všade chcú nie ruble, ale toliare. Mesto nevelmi pekné; ulice úzke – no veľa kamenných stavieb a sú medzi nimi solídne domy.

V hostinci, kde sa zdržiavam, veľmi úslužný majiteľ. Sám odniesol môj pas miestnym úradníkom i význačnejším hodnostárom a našiel mi povozníka, ktorý sa za tridsať červoncov¹² podujal zavieť ma do Königsbergu spolu s istým francúzskym kupcom, ktorý si u neho prenajal do svojej brčky štyri kone – ja sa poveziem kibitkou. Ilju pošlem odtiaľ rovno do Moskvy.

Milí priatelia! Vždy, keď len myslieť vládzem, myslím na vás. Ešte som sa z Ruska neodobral, ale už som dávno v cudzích zemiach, bo s vami som sa už dávno rozlúčil.

Kurónska krčma 1. júna 1789

Nestihol som ani dopísať list pre vás, najmilší moji priatelia, a kone už zapriahnuté, hostinský mi prišiel povedať, že o polhodiny zavrú mestské brány. Bolo treba dokončiť list, zaplatiť, zbaliť kufor a čo-to prikázať Iljovi. Majiteľ využil moje náhlenie a obšťastnil ma riadne masťným účtom; čiže za dvadsaťštyri hodín vzal odo mňa zhruba deväť rubľov!¹³

Čudujem sa, že som pri tolkom náhlení v hostinci nič nezabudol. Napokon všetko nachystané, vyrazili sme z brány. Vtedy som sa rozlú-

lia, dôsledok to mnohých príkorí, spôsobila, že zošalel – avšak aj vo svojom šialenstve nás niekedy ohromoval svojimi poetickými ideami – a najčastejšie dojímal dobráckou poddajnosťou. (Pozn. autora.)

Spomínaný autor sa volal Jakob Michael Reinhold Lenz (1751 – 1792). Poémou zrejme Karamzin myslí drámu *Zranený ženích*, ktorú autor napísal 15-násťročný. (Pozn. prekl.)

¹² Červonec – desať rubľov buď v zlate, alebo ako bankovka (pozn. prekl.).

¹³ Aha – tak preto sa autor radšej vyspí v koči, ušetrí za ďalší nocľah (pozn. prekl.).

Palác v Rundale, jedna z najznámejších atrakcií súčasného Lotyšska

čil s dobráčiskom Iljom – pobral sa k vám, drahí moji! Začalo sa stmievať. Večer tichý, svieži. Zaspal som tuhým spánkom mladého cestovateľa a necítil, ako uplynula noc¹⁴. Vychádzajúce slnko ma prebudilo svojimi lúčmi; blížili sme sa k colnici, domčúriku s kladou. Parížsky obchodník sa pobral so mnou k majorovi, ktorý ma uvítal veľmi slušne a po prehliadke nariadil, aby nás vpustili. Podali sme sa do Kurónska – myšlienka, že som už mimo vlasti, prečudesne vplývala na moju dušu. Všetko, na čo mi padol zrak, som vnímal odlišne, hoci veci, samy osebe boli úplne bežné. Cítil som takú radosť, akú sa mi po odobratí od vás, drahí moji, doposiaľ nepodarilo pocítiť. Onedlho Mitava¹⁵. Scenéria onoho mesta nepekná, pre mňa však vábivá! „Ajhľa, prvé zahraničné mesto!“ hútal som a môj zrak hľadal niečo odlišné, nové. Na brehu rieky Aa¹⁶, cez ktorú sme sa prepravili plťou, palác kurónskeho vojvodu, budovisko hodná, zvonka však nevelmi veľkolepá. Sklá takmer všade vybité alebo vybraté a vidno, že dnu v miestnostiach prebieha rekonštrukcia.¹⁷ Vojvoda žije v letnej rezidencii neďaleko Mitavy¹⁸. Na brehu rieky les, s jeho drevom smie obchodovať len vojvoda a to mu poskytuje riadny príjem. Vojaci, ktorí tu stáli na stráž,

¹⁴ Nocou asi autor myslí tmu, ktorá v Rige na prelome mája/júna netrvá dlhšie než tri hodiny. Viac cesta do nasledujúcej lokality vzdialenej necelých 40 km (pozri ďalej) ani dostavnikom nemohla trvať. (Pozn. prekl.).

¹⁵ Dnešná Jelgava, lotyšské mesto, asi 40 km južne od Rigy (pozn. prekl.).

¹⁶ Dnes Lielupe (pozn. prekl.).

¹⁷ Dnes sídlo Lotyšskej poľnohospodárskej univerzity (pozn. prekl.).

¹⁸ Palác v Rundale, jedna z najznámejších turistických atrakcií súčasného Lotyšska (pozn. prekl.).

zrejme invalidi. Čo sa týka mesta, veľké, ale nepekčné. Temer všetky budovy maličké a pomerne zanedbané; ulice úzke a nekvalitne vydláždené; mnoho sadov a prázdnych plôch.

Zastavili sme sa v hostinci pokladanom za najlepší v meste. Ihneď nás obklopili Židia s kadejakými šepletami. Jeden ponúkal fajku, druhý starý luteránsky modlitebník a Gottschedovu *Gramatiku*¹⁹, tretí lupu, prosto každý chcel predať svoj tovar takým výtečným pánom za čo najvýhodnejšiu cenu. Francúzka, ktorá sa viezla s parížskym kupcom, dáma zo štyridsaťpäťročná, začala pred zrkadlom naprávať svoje sivé vlasy, ja s kupcom sme si objednali obed a pobrali sa brúsiť mestom – videli sme, ako mladý dôstojník cvičí veteránov, a začuli, ako si postaršia Nemka s orlím nosom v čepčeku nadávala so svojím opitým mužom, čižmárom.

Po návrate sme sa s chuťou naobedovali, po obede sme mali dosť času na čaj, kávu, debatu. Od svojho spolucestujúceho som sa dozvedel, že pôvodom je Talian, ale v útlej mladosti opustil vlasť a obchoduje v Paríži; hodne cestoval a do Ruska prišiel čiastočne kvôli svojim záležitostiam a čiastočne preto, aby naplno okúsil krutosť zimy; teraz sa zas vracia do Paríža, kde mieni navždy ostať. Za všetko dohromady sme v hostinci zaplatili rubel na osobu.

Vyrazili sme z Mitavy a uvidel som príjemnejšie lokality. Tento kraj oveľa úpravnejší než Livónsko, ktorým môžeš bez ľútosti prejsť so zavretými očami. Postretli sme nemeckých furmanov z Libau²⁰ a Pruska. Bizarne záprahy!! Dlhokánske vozy zoradené za sebou, kone velikánske, ovešané hrkálkami, ktoré vyludzujú neznesiteľný hluk.

Prešli sme zo päť míľ, zastali sme v krčme na nocľah. Usadlosť dobre vybavená; izby pomerne čisté, v každej posteľ nachystaná pre cestujúcich.

Večer príjemný. Pár krokov od krčmy tečie čistá rieka. Na brehu mäkučka zelená tráva, inde zas tienisté husté stromy. Zriekol som sa večere, pobral sa na breh a vybavil si v pamäti istý moskovský večer, za ktorého sme sa počas prechádzky s Pt. pri Andronikovom kláštore²¹ s nebývalým pôžitkom dívali na západ slnka. Či by som si bol vtedy pomyslel, že presne o rok sa budem nadchýňať pôvabmi večera povedľa kurónskeho šenku? Zišla mi na um ešte ďalšia myšlienka. Voľakedy som začal písať román – chcel som v nich precestovať presne tie kraje, do ktorých sa práve uberám. V predstavách som teda vyrazil z Ruska a prerušil putovanie kvôli nocľahu

¹⁹ Zrejme jedno z jazykovedných diel Johanna Christpha Gottscheda (1700 – 1766) (pozn. prekl.).

²⁰ Liepaja, najväčší prístav Lotyšska (pozn. prekl.).

²¹ Kláštor v Moskve pri rieke Jauze, dnes múzeum Andreja Rubľova (pozn. prekl.).

v krčme – a vskutku to sa aj stalo. Ale v románe som písal, že večer prenáramne sychravý, že dážď nenechal na mne suchú nitku a že som sa v šenku musel sušiť pri kozube; reálne večer pohodový, jasno. Onen prvý nocľah bol skazou románu – v obavách z pokračovania sychravého počasia, ktoré by narúšalo moju cestu, som ho vo svojom požehnanom príbytku na Čistých Rybníkoch spálil v peci. – Lahol som si na trávnu pod stromom, vytiahol z vrečka notes, kalamár a pero a napísal to, čo ste teraz čítali.²²

Medzitým prišli na breh aj dvaja Nemci, ktorí sa s nami, v inej kibitke, vezú do Königsbergu; ľahli si vedľa mňa na trávnu, zapálili si fajky, z nudy sa pustili do hanobenia ruského národa. Prerušil som písanie a flegmaticky sa ich spýtal, či zašli v Rusku za Rigu. „Nie,“ odpovedali. „Potom však, páni moji,“ povedal som, „nemôžete hodnotiť Rusov, veď ste pobudli len v pohraničnom meste.“ Nepovažovali za vhodné pokaziť náladu škriepkou, ale dlho odmietali pripustiť, že som Rus, mysleli si totiž, že nevieme hovoriť cudzími jazykmi. Debata pokračovala. Jeden z nich mi povedal, že mal to šťastie pobudnúť v Holandsku a získal tam veľa užitočných poznatkov. „Kto chce spoznať svet,“ vravel, „tomu treba ísť do Rotterdamu. Tam si veruže skvele žijú – a stále špacirujú v člnkoch! Nikde neuvidíš to, čo uvidíš tam. Verte mi, pane môj, v Rotterdame som sa stal človekom!“ ,To je teda pekný vtáčik!’ pomyslel som si a zaželel im dobrý večer.

Palanga 3. / 14. júna 1789

Po zdolaní viac než dvesto vierst Kurónska sme napokon prišli na poľské hranice a zastavili sme sa na noc v honosnej krčme. Za deň prejdeme obvykle desať míľ alebo sedemdesiat vierst. V krčmách doposiaľ žiadne problémy s jedlom ani pitím; polievka, pečienka s prílohou, vajcia – a nie viac ako dvadsať kopejok za osobu. Všade k dispozícii káva a čaj, isteže, kvalita všetkého nie ktovieaká. Cesta pomerne prázdna. Okrem povozníkov, ktorých sme stretli trikrát, a staromódnych berlineroviek, ktorými sa rozvážajú kurónski aristokrati na vzájomné vizity, sme nenatrafili na žiadnych cestujúcich. Ostatne, zaujme samotné okolie. Všade vidíš úrodnú pôdu, nivy, háje, húštiny, tu a tam dedinôčky alebo neusporiadane rozosiate chyžky roľníkov.

S francúzskym Talianom sme na jednej vlne. S Francúzkou som sa nezblížil, lebo sa mi nepáčia jej tvár a maniere. I keď zas – hygiena vzorná. Len čo zastaneme, náš kočiš Gavrila, ktorého volá Gabriel, sa nevyhne

²² Autor poučený Laurenceom Sternom na tomto mieste zviditeľňuje odlišnosť plynutia času literárneho diela a reality (pozn. prekl.).

povinnému prineseniu jej toaletnej skrinky, ona sa prinajmenšom hodinu pomáduje, pudruje, natiera, takže vždy mešká na obed. Dlho sme sa radili, či sedávať s Nemcami pri jednom stole. Dostal som za úlohu vyzvedieť ich spoločenské postavenie. Vysvitlo, že sú obchodníci. Všetky pochybnosti zmizli, od tých čias s nami obedujú – a nakoľko Talian s Francúzku nerozumejú po nemecky a oni po francúzsky, nuž voľky-nevoľky tlmočím. Nemec, ktorý sa stal človekom v Rotterdame, ma ubezpečoval, že predtým francúzštinu dokonale ovládal, zabudol ju úplne prednedávnom, a aby o tom ešte väčšmi ubezpečil mňa i svojho spoločníka, zakaždým, keď Francúzku pozdraví, dodá. „Oplíše matam!“ (Obligé, Madame!)²³

Na poľskej hranici prehliadka nie prísna. Dal som úradujúcim colníkom zo štyridsať kopejok: následne do môjho kufra sotva pozreli, veria, že u mňa nič nové, nebezpečné.

More od krčmy nie je viac než dvesto siah. Asi hodinu som sedel na pobreží a díval sa na priestor nepokojných vĺn. Majestátna, clivá panoráma! Oči márne hľadali loď alebo čln! Rybár sa do vĺn neodvážil – nárazový vietor by prevrhol jeho plavidlo. Zajtra budeme obedovať v Memelburgu²⁴, odkiaľ vám, priatelia, odošlem tento list!

Memelburg 15. júna 1789

Predpokladal som, že pri príchode do Pruska nás na samotnej hranici zastavia – avšak neudialo sa to. Do Memelburgu sme prišli pred jedenástou, zastavili v hostinci a dali pár grošov službukonajúcemu dozoru, aby neprehrabával našu batožinu.

Mesto malé; vyskytnú sa aj kamenné stavby, ale nevelmi solídne. Zato pevnosť, ako sa patrí; naši ju však predsa v päťdesiatom siedmom vedeli dobyť.

Memelburgu nemožno uprieť, že je to výhodný obchodný uzol. Kurský záliv, pri ktorom leží, je veľmi hlboký²⁵. Prístav plný rozmanitých lodí, ktorých náklad tvorí zväčša konope a drevo pre Anglicko a Holandsko.

Z Memelburgu do Königsbergu sú tri rôzne cesty; pobrežím zálivu 18 míľ²⁶, cez Tilsit²⁷ 30: veľký rozdiel! Ale povozníci si takmer vždy vyvo-

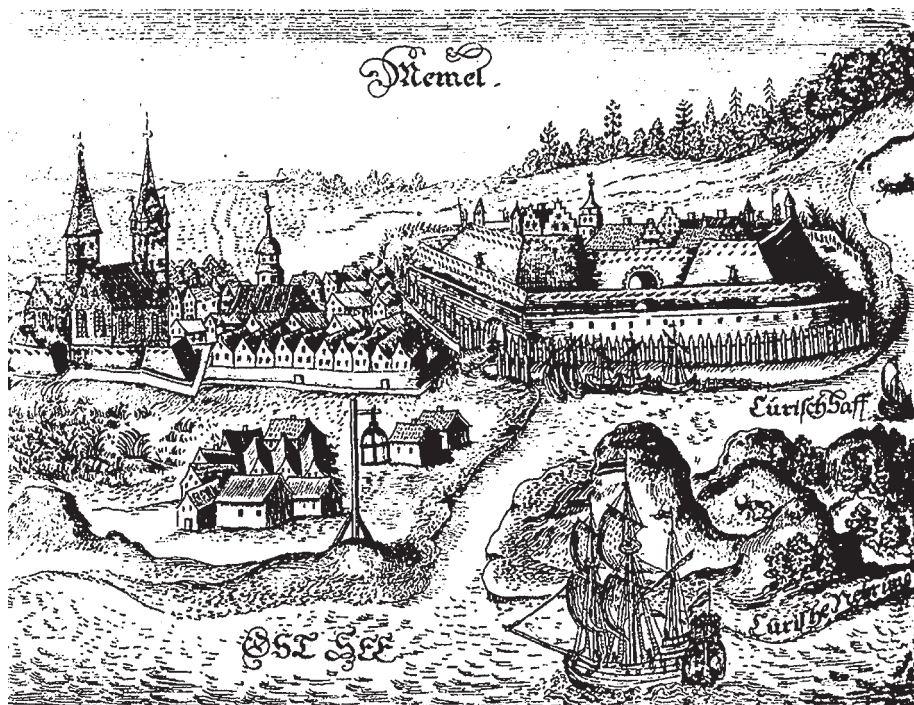
²³ Úctivý služobník! (franc; pozn. autora).

²⁴ Dnešná Klajpeda (pozn. autora).

²⁵ Vraj 7 metrov – uvádza wikipédia (pozn. prekl.).

²⁶ T. j. povestnou Kurskou (aj Kurónskou) kosou (pozn. prekl.).

²⁷ Dnešný Sovietsk v Kaliningradskej oblasti; známy tiež pod názvom Tylža; r. 1807 počas napoleonských vojen tu Rusko, Prusko a Francúzsko uzavreli mier. (Pozn. prekl.)

Memelburg (dnešná Klaipėda), litografia zo 16. storočia

lia tú druhú, lebo im ľúto koní, ktoré veľmi vyčerpávajú hrozné piesočné duny pobrežnej cesty. Všetko zúradávajú lístkami, platí sa za každého koňa a za každú míľu do Königsbergu. Náš Gabriel zaplatil tri toliare a povedal, že pôjde pobrežím. My sa dáme ozaj cez Tilsit, ale prostý Rus sa dovŕpil, že za 30 míľ by od neho chceli viac než za 18! Tretia cesta po vode cez zátoku je za priaznivého počasia najkratšia – sedem hodín – a ste v Königsbergu. Naši Nemci, ktorí si najali furmana iba po Memelburg, sa uberajú vodou, oboch ich to bude stáť len dva červonce. Gabriel prehováral aj nás s Talianom, s ktorým sa obyčajne dorozumieva buď posunkami alebo prostredníctvom mňa, aby sme šli s nimi, lebo by to bolo preňho veľmi výhodné, my sme však dali prednosť pokoju a istote pred vzruchom a menšou spoločlivosťou, v prípade búrky dokonca i nebezpečím.

Na obed sme mali čerstvú, chutnú rybacinu, ktorej je v Memelburgu hojne; a pretože nám povedali, že pruské krčmy sú nesmierne úbohé, zásobili sme sa tu kvalitným chlebom a vínom.

Teraz, milí priatelia, nastal čas odnieť list na poštu; zapriahajú kone.

Čo sa týka môjho srdca... osud sa tuším našťastie zľutoval, veselšie už.

Buď myslím na vás, moji drahí – nie však už s takým žiaľom, ako predtým, alebo nerozmýšľam o ničom, nechám oči blúdiť lúkami a poľami, prípadne si predstavujem budúcnosť – a takmer vždy v príjemných farbách. – Nuž zbohom! Buďte zdraví, neznepokojujte sa a predstavujte si Vášho putujúceho priateľa ako rytiera veselej postavy²⁸!

Šenk míľu za Tilsitom 17. júna 1789 o 23.00 hodine v noci

Všetko navôkol spí. Aj ja som sa už vystrel na lôžko, ale keď som zhru-
ba hodinu márne vyčkával spánok, rozhodol som sa, že vstanem, zapálím
sviečku a napíšem vám zopár riadkov, priatelia moji!

Som rád, že som odmietol plaviť sa z Memelburgu zálivom. Miesta,
ktorými sme sa uberali, veľmi príjemné. Nášmu zraku sa predostierali buď
rozľahlé polia s nádherným obilím, alebo zelené nivy, prípadne drobuč-
ké húštinky a kry, rozmiestnené sťahy s umeleckou symetriou. Dedinôčky
v diaľke núkali tiež malebné scenérie. „Qu’il est beau, ce pays-ci!“²⁹ kon-
štatovali sme s Talianom.

Vcelku sa zdá, že pôda v Prusku lepšie obrobená než v Kurónsku, tak-
že za dobrých rokov v tunajších končinách je obilie veľmi lacné, ale minu-
lý rok úroda bola taká zlá, že vláda musela ľudu prispieť obilím zo štátnych
skladov. Päť, šesť sezón sa obiliu darí dobre, na siedmy rok zle, dedinčan
nemá čo jesť – vždy sa totiž príliš spolieha na budúcu sezónu, ani mu na
um nezíde, že by mohlo nastať sucho alebo prísť krupobitie, popredá všet-
ko, aj najnevyhnutnejšie. – Tilsit je veľmi solídne zbudované mestečko, leží
uprostred najúrodnejších dolín na rieke Memel³⁰. Skvele prosperuje z ob-
chodu s obilím a drevom, ktoré posiela vodou do Königsbergu.

Pristavili nás pri mestskej bráne, kde stáli na stráží nie vojaci, ale ob-
čania, pretože oddiely, ktoré tvoria tunajšiu posádku, sa ešte nevrátili z ob-
hliadky. Tučný hliadkujúci, ktorému sa nad pupkom opálal maličký kordík,
vyhodil na plece dolámanú a povrazmi pozväzovanú pušku, s hrdým po-
hľadom spravil tri kroky vpred a desivým hlasom na mňa skríkol: „Wer
sind Sie?“ („Kto ste?“) Nakoľko som sa práve zapodieval prieskumom jeho
neobvyklej tváre a postavy, nemohol som mu hneď odpovedať. Nafúkol
sa, pozrel bokom a skríkol ešte desivejším hlasom: „Wer seydt ihr?“³¹ oho-

²⁸ Kontrapunkt k Cervantesovmu rytierovi smutnej postavy (pozn. prekl.).

²⁹ Aký nádherný kraj! (franc.; pozn. autora).

³⁰ Dnešný Nemen (pozn. prekl.).

³¹ Kto ste? (pozn. autora). – Ak ma znalosti nemčiny neklamú, v druhej vete strážca používa menej
formálny spôsob oslovenia, čosi ako tykanie v množnom čísle (pozn. prekl.).

ho, hodne menej bontónu! Musel som zopárkrát zopakovať svoje priezvisko, on zakaždým vrtel hlavou, čudoval sa kurióznemu ruskému menu. S Talianom patália ešte dlhšia. Márne sa odvolával na neznalosť nemčiny; pupkatá hliadka stále požadovala, aby odpovedal na všetky jej otázky, ktoré sa zrejme s veľkou námahou nabíffovala naspamäť. Napokon ma zavolali na pomoc – proti srsti, ale predsa sme dosiahl, že nás pustili. – V meste mi ukazovali vežu na rôznych miestach poprestreľovanú ruskými guľami.

V pruských krčmách ani mäso ani dobrý chlieb. Francúzka nám uvarí des oeufs au lait, ergo našu praženicu, ktorá s mliečnou polievkou a šalátom tvorí náš obed i večeru. Zato však s Talianom denne vypijeme po desať šálok kávy, ktorá je dostupná na každom kroku.

Sotva sme sa usalašili v krčme, kde teraz nocujeme, začuli sme dupot koní – o chvíľočku vošiel chlap v tmavom fraku s velikánskym klobúkom a dlhým jazdeckým bičom, podišiel k stolu, pozrel na nás – na Francúzku, ktorá sa venovala večernej toalete, Taliana, ktorý študoval moju cestovnú mapu, a na mňa, pijúceho čaj; zložil klobúk, zaprial nám dobrý večer, otočil sa k majiteľke, ktorá práve len stihla povystrčiť hlavu z druhej svetlice, a povedal: „Ahoj, Líza! Ako sa máš?“

Líza (zo tridsaťročná žilnatá dáma): Á, pán poručík! Vitajte! Odkiaľže, odkiaľ?

Poručík: Z mesta. Barón von M. mi písal, že u nich komedianti. „Prídi, reku, bratku, prídi! Beťári nás za naše grošiky zabavia!“ Čert to ber! Keby som bol vedel, čo za ksichty sú hentí herci, ani za nič bych nešiel.

Líza: Ech, vaše blahorodie! Vari vám komédia nejde pod nos?

Poručík: Ó! Ja rád všetko, čo rozptýli. V živote som už zaplatil hodne poctivých toliarov za Doktora Fausta s gašparkom³².

Líza: Vravia, že gašparko je náramne smiešny. A čo hrali komedianti, pán poručík?

³² Doktor Faust je podľa tmárskej ľudovej povesti veľký čarodej; doposiaľ tradičný hrdina primitívnych predstavení, ktoré hrávajú po dedinách či mestách na pódiových divadlách potulní herci. V skutočnosti Johannes Faust žil ako slušný občan vo Frankfurte nad Mohanom zhruba v pol. 15. storočia; a keď Gutenberg, rodák z Mohuča (Mainz), vynášiel kníhtlač, Faust spolu s ním využil výhody onoho vynálezu. Po Gutenbergovej smrti si Faust vzal za pomocníka Schoiffera, ktorý umeenie kníhtlače doviedol do takej dokonalosti, že prvé knihy, ktoré vyšli, ľudí uviedli do úžasu; a pretože jednoduchšie osoby v onom storočí prisudzovali činnosti nadprirodzených síl všetko, čo si nevedeli vysvetliť, nuž Faust je vyhlásený za sprisahanca satanovho a ako taký je vychýrený doposiaľ medzi spodinou i v rozprávkach; gašparko, alebo po nemecky hanswurst, je zas v nemeckých pódiových divadlách to isté, čo u Talianov harlekýn. (Pozn. autora.)

Poručík: Komédiu, v ktorej ani za necht smiešneho. Ktorýsi kričal, iný sa šklábil, tretí pleštil buľvy – nič k veci z toho.

Líza: A veľa bolo ich v tej komédii, pán poručík?

Poručík: A či málo hlupákov v Tilsite?

Líza: Ráčili tam byť náš pán starosta s družkou?

Poručík: Variže je azda od macochy? Pupkatý hlupák zíval, nadutá manželka si ustavične vytierala oči vreckovkou – akoby jej do nich spadol tabak, a štuchala muža do boka, aby nezaspal a prestal vyšpuľovať ústa.

Líza: Ej-ej, vy vtipkári!

Poručík (sadne si, klobúk položí na stôl vedľa môjho čajníka): Um Vergebung, mein Herr!³³ S odpustením, pán môj! – Ukonaný som, Líza. Korbeľ piva sem. Počuješ??

Líza: Ihneď, pán poručík.

Poručík (svojmu sluhovi, ktorý vchádza): Kaspar! Napchaj mi fajku! (Osloví Francúzku:) Že som taký vtieravý, ctená pani – tabačik ľúbia?

Francúzka: Monsieur! – Qu'est ce qu'il demande, Mr. Nicolas?³⁴ (Tak ma volá.)

Ja: S'il peut fumer?³⁵ – Fajčte, fajčte, pán poručík. Ja odpovedám miesto nej.

Francúzka: Dites qu'oui³⁶.

Poručík: Aha! Madam nerozpráva po nemecky. Škoda, veľmi mi to ľúto, madam. – Odkiaľ prichádzate, že som taký bezočivý, pán môj?

Ja: Z Petrohradu, pán poručík.

Poručík: To ma teší, pán môj. Čo tam počuť o Švédoch, o Turkoch?

Ja: Stará pesnička, pán poručík – aj jedni, aj druhí utekajú pred Rusmi.

Poručík: Bastafidli! Rusi pevne stoja. – Vám poviem dôverne, pán môj, že keby ma môj kráľ neodhovoril, dávno by som nebol medzi štábnymi dôstojníkmi v ruských službách na chvoste. Mne nikde nechýbajú známi. Napríklad môj synovec je hlavný pobočník kniežaťa Potemkina. O všetkom mi píše. Počkajte minútku, ukážem vám jeho list. Dofrasa aj s tým! Zabudol som ho doma. Opisuje dobytie Očakova³⁷. Pätnásťtisíc padlo rovno tam, pätnásťtisíc, môj pane!

³³ Na neuverenie, panstvo! (nem.; pozn. prekl.).

³⁴ Pane! – Čo sa pýtal, pán Nikolaj? (Franc.; pozn. autora.)

³⁵ Či môže fajčiť? (Franc.; pozn. autora.)

³⁶ Povedzte, čo treba. (Franc.; pozn. autora.)

³⁷ Ide o jednu z akcií rusko-tureckej vojny (1787 – 1792); na čele vojsk stál Alexander Vasilievič Suvorov, ktorému knieža Potemkin zveril velenie aj v záverečných fázach dobývania kľúčovej pevnosti Izmail. (Knieža sa v skutočnosti volal Poťomkin, v slovenčine sa nesprávne zaužívalo Potemkin.) Pozn. prekl.

Ja: To nie je pravda, pán poručík.

Poručík: Že to nie je pravda? (Ironicky). Ste tam, samozrejme, boli osobne?

Ja: Trebárs aj nebol, predsa viem, že Turkov zabitých asi 8 000, Rusov 1 500.

Poručík: Ó! Nerád sa hádam, pán môj, no čo viem, viem. (Chopí sa korbela, ktorý mu medzitým priniesla krčmárka.) Rozumejú, pán môj?

Ja: Ako vám vyhovuje, pán poručík.

Poručík: Na zdravie, pán môj! Na zdravie, madam! (Talianovi:) Na zdravie! – Pivo ujde, Líza. – Počujte, pán môj! Voláte ma teraz „pán poručík“. Prečo?

Ja: Preto, že vás tak oslovuje domáca.

Poručík: Ale nevravteže: to zato, že (nasadil si klobúk) som sa podriadil svojmu panovníkovi a predčasne odišiel do výslužby. Bo inak by ma teraz oslovovali (pridvihol klobúk): „Dobrý deň, pán major!“ (Dopil korbela.) Chápete? Nech ma čert vezme, ak nie som po uši zamilovaný do svojej Aňuty! Hej, hej, bola ona sťa ružové púpä. A čak ani teraz nie je ešte špatná, hoci mi už štyroch povila. – Líza! Povedz, aká moja Aňuta?

Líza: Jajajáj, pán poručík! Akoby ste sami nevedeli! Nač vravieť, že súca! – Poviem vám vtip, pán poručík. Keď ste večer na veľkonočnú nedeľu prišli do mesta, nocoval u mňa istý mladý pán z Königsbergu – no teda úprimne rečeno šuhaj ako lusk a zaplatil čestne za každú pletku. Ješť mnoho nepýtal.

Poručík: No a kde je ten vtip, Líza?

Líza: Nuž teda henten šuhaj ako lusk stál na schodoch a videl pani poručíkovú, ktorá sedela v bričke na pravoboku, všakže tak, pán poručík.

Poručík: No a čo povedal?

Líza: „Ej, bistu, to je ženská!“ povedal. – Che-che-che!

Poručík: Zjavne žiaden trubiroh. He-he-he!

Ja: Takže láska vás primäla odobrať sa do výslužby?

Poručík: Prekliata láska, pán môj. – Kaspar, fajku! Isteže, dúfal som v štedré veno. Povedali mi, že starý von T. má hory zlata. „Dievča ako lusk,“ rozmýšľal som, „neotáľaj, žeň sa!“ Starec by za mňa vydal svoju dcéru ochotne; ibaže ona nie a nie ísť za chlapa, čo slúži v armáde. „Mamzel Aňuta!“ povedal som jej. „Milujem ťa ako svoju dušu – ibaže milujem aj svoju službu u kráľa.“ Z jej peknučkých očiek vyhrkli slzy. Dupol som nohou – a odobral sa do výslužby. No a čo sa vám len nestalo! Na druhý

deň po svadbe ma môj milučký svokrík namiesto kôp zlata odmenil tro-
ma stovkami toliarov. Naže ti veno! – Nedalo sa nič robiť, pán môj. Po-
zhováral som sa s ním od srdca, no potom sme za fľašou starého rýnskeho
uzavreli večný mier. Úprimne povedané, dedulo bol dobrák do špiku kos-
tí, kiez Boh požehná jeho dušu! Nažívali sme priateľsky. Skonal mi v náručí
a odkázal nám ako dedičstvo šľachtickú usadlosť.

Lež prerušme dialóg, ktorý zaberá už vyše dve strany a začína vyčer-
pávať moje strieborné pero.³⁸ Zhovorčivý poručík toho do desiatej natáral
fúru, ktorú ale, pretože mi ľúto Gabrielových tátošikov, so sebou nevezmem.
Medziiným, keď zachytil, že z Königsbergu odídem verejným kočom,
poradil mi: 1) obsadiť si miesto v prostriedku a 2) ak budú so mnou dámy,
ponúkať ich celú cestu čajom a kávou. Na záver mi zaprial, aby mi cestova-
nie padlo na osoh, tak ako chýrečnému barónovi Trenckovi³⁹, s ktorým sa
vraj veľmi kamarátil. – Pán poručík strčil svoju pípku do čižmy, vysadol na
koňa, rozgalopoval sa a ešte mi zavolať: „Šťastnú cestu, pán môj!“

Uf, čo len nepopíšeš vo chvíľach, keď sa spať nedá! – Dovidenia
v Königsbergu!

Königsberg 19. júna 1789

Prišiel som sem včera o siedmej ráno, milí moji, a spolu so svojím dru-
hom sa ubytoval v hostinci u Schenka.

Königsberg, metropola Pruska, patrí k rozľahlým európskym mestám
s priemerom zhruba pätnásť vierst. Voľakedy patril k chýrečným mestám
hanzy. Aj teraz jeho obchodné transakcie sú pomerne významné. Rieka
Pregola, na ktorej sa nachádza, síce nie je širšia než 150 alebo 160 stôp,
avšak je taká hlboká, že sa ňou môžu plaviť veľké obchodné lode. Domov
asi 4 000, obyvateľov 40 000 – vzhľadom na rozmery mesta veru málič-
ko! Momentálne ale pôsobí priam preľudnene, pretože sa tu zišlo veľa ľudí
na jarmok, ktorý sa začne zajtra. Videl som tu hodne dobrých domov, ale
nikde také veľké ako v Moskve a Petrohrade, hoci suma sumárum zástavba
Königsbergu prekoná hádam aj moskovskú.

Tunajšia posádka je taká početná, že ti všade do oka padnú unifor-
my. Pruskí vojaci teda krásou úboru našich nezahanbia, nepáčia sa mi naj-

³⁸ Všetky poznámky počas cesty som písal strieborným perom (pozn. autora).

³⁹ Šlo samozrejme o Friedricha von Trencka (1726 – 1794), pruského dôstojníka, ktorého uväzni-
li pre vzťah so sestrou pruského kráľa v klodzskej pevnosti na hranici s rakúskou monarchiou; nie
o jeho bratanca Franza von Trencka (1711 – 1749), veliteľa husárov v armáde Márie Terézie, hrdi-
nu viacerých nemeckojazyčných jarmočných kníh a takmer románu Sama Tomášika. (Pozn. prekl.)

Königsberg, litografia z roku 1850

mä ich dvojrohé klobúky. Čo sa týka dôstojníkov, veľmi upravení, plat dostávajú, s výnimkou kapitánov, sotvačo väčší než naši. Počul som, že vraj v pruskej armáde nieto takých mladých dôstojníkov ako u nás, avšak videl som tu prinajmenšom desať pätnásťročných. Rovnošaty svetlomodré, belasé a zelené s červenými, bielymi a oranžovými manžetami.

Včera som obedoval za spoločným stolom, pri ktorom bolo zo tridsať starých majorov, vypasených kapitánov, impozantných poručíkov, holobradých podporučíkov a práporčíkov. Predmetom hlučných debát vykonaná obhliadka. Zo všetkých strán sa sypali dôstojnícke žarty. Napríklad: „Prečože, pán ritmajster,⁴⁰ u vás teraz i vo dne okná zavreté? Sa, samozrejme, asi korešpondencii nevenujete? Che, che, che!“ „Bistůže, von Krebs! Všetci predsa vedia, čo sa u mňa robí!“ a pod. a pod. Avšak slušní. Len čo prikvitla naša Francúzka, všetci povstali a počas obeda jej boli veľmi ochotne k dispozícii. No nech už tak alebo onak, po druhýkrát som radšej dal prednosť obedu osamote vo svojej izbe s oknami otvorenými do záhrady, odkiaľ sa mi do nemeckej polievky rinuli aromatické výpary dúžej zelene.

Včera po obede som navštívil chýrečného Kanta, hlbokomyseľného, dumavého, jemného metafyzika, ktorý odmieta aj Malebrancha⁴¹, aj Leib-

⁴⁰ Synonymum slova kapitán (pozn. prekl.).

⁴¹ Nicolas Malebranche (1638 – 1715) – predstaviteľ francúzskej katolíckej filozofie, zvaný tiež „kresťanský Platón“ (pozn. prekl.).

nitza aj Huma aj Bonneta⁴², toho Kanta, ktorého hebrejský Sokrates, nebohý Mendelssohn,⁴³ nevolal inak ako der alles zermalmende Kant, čiže všetko drviaci Kant⁴⁴. Nemal som k nemu odporúčacie listy, no odvážnemu šťastie praje – a mne sa teda otvorili dvere do jeho pracovne. Uvítal ma drobučký, chudučký starček, neskonale biely a nežný. Moje prvé slová zneli: „Som ruský šľachtic, milujem veľkých mužov a prahnem vzdať úctu Kantovi.“ Ihneď ma vyzval, nech si sadnem, a povedal: „Popísal som všeličo také, čo sa aj môže všetkým nepozdať; len málokto veď miluje metafyzické nuansy.“ Zo polhodiny sme debatovali o rôznych veciach. O cestovaní, o Číne, o objavení nových krajín⁴⁵. Obdivuhodné sú jeho vedomosti z histórie a geografie – zdalo sa, že by mohli zavalit' skladisko ľudskej pamäti, to ale u neho, ako sa Nemci vyjadrujú, vedľajšia záležitosť. Následne plynule stočil debatu k charakteru a etike človeka – a hľa, čo sa mi z jeho reflexií podarilo ukotviť v pamäti:

„Naším údelom je činnosť. Človek nemôže byť nikdy úplne spokojný s dosiahnutým, smeruje k novotám. Skon nás zastihne na ceste k niečomu, čo ešte chceme mať. Daj človeku všetko, čo si želá, on v okamihu pocíti, že to všetko nie je všetko. Pretože v tomto živote nevidíme cieľ ani koniec nášho snaženia, načrtávame si budúci, kde treba uzol rozmotať. Táto myšlienka je tým príjemnejšia, že tu nieto žiadnej rovnováhy medzi radosťami a strasťami ani medzi rozkošou a utrpením. Utešujem sa tým, že mám už šesťdesiat a čoskoro nadíde koniec môjho života, lebo dúfam vo vstup do druhého, lepšieho. Keď rozmýšľam o tých slastiach, ktoré som v živote zakúsil, necítim teraz uspokojenie, ale predstavujúc si tie prípady, kde som konal v súlade s mravným zákonom, ktorého obrys mám v srdci, radujem sa. Hovorím o mravnom zákone: nazvime ho svedomím, cítením dobra a zla veď ony sú. Klamal som, nik nevie o mojej lži, no hanbím sa. Ak hovoríme o budúcnosti, pravdepodobné nie je zjavným, no ak si všetko usúvstažníme, um nám káže veriť v ňu. Veď čo by s nami bolo, keby sme ju videli takrečeno na vlastné oči? Keby sa nám veľmi zapáčila, už by sme sa nemohli zapodievať dnešným životom a boli by sme v neprestajnej trýzni; v opačnom prípade by nebolo útechy, ktorá by nám v trápení dnešného života umožňovala povedať: hádam tam bude lepšie! No ak hovorím

⁴² Charles Bonnet (1720 – 1793) – švajčiarsky filozof a prírodovedec (pozn. prekl.).

⁴³ Moses Mendelssohn (1729 – 1786) – priekopník židovského osvietenstva (pozn. prekl.).

⁴⁴ Voľnejšie preložené: filozofický Old Shatterhand (pozn. prekl.).

⁴⁵ Zrejme v súvislosti s výpravami Jamesa Cooka – ide teda o Austráliu a ostrovy dnešnej Polynézie (pozn. prekl.).

Immanuel Kant, s ktorým sa Karamzin stretol v Königsbergu

o našom údele, o budúcom živote a pod., predpokladám už bytie večného, tvorivého rozumu stále pre niečo a stále blaho i dobro tvoriaceho. Čo? Ako? Nuž, tu prvý medzi mudrcmi prizná neznalosť, tu rozum zhasína svoj svietnik, my ostávame v tme. V tej tme sa môže vznášať len fantázia a tvoriť, čo nejestvuje.“ – Och, ušľachtilý muž! Odpusť, ak som v týchto riadkoch znetvoril tvoje myšlienky!

Pozná sa s Lavaterom⁴⁶ a udržiaval s ním korešpondenciu. „Lavater očarúva dobrotou svojou srdca,“ vraví, „ale nakoľko má príliš živú predstavivosť, nezriedka mu zrak zastiera rojčenie – verí napr. v magnetizmus⁴⁷ a pod.“⁴⁸ Dotkli sme sa jeho protivníkov. „Ak sa s nimi zoznámite,“ povedal, „uvidíte, že to všetko sú dobrí ľudia.“

⁴⁶ Johann Caspar Lavater (1741 – 1801) – švajčiarsky spisovateľ, pastor, mystik, autor štvorzväzkového diela o fyziognómii pod názvom *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe* (Fyziognomické fragmenty uľahčujúce poznávanie a milovanie ľudí; 1775 – 1778). (Pozn. prekl.)

⁴⁷ Teória biomagnetizmu Franza Antona Mesmera (1734 – 1815) (pozn. prekl.).

⁴⁸ Mesmerovu teóriu na príkaz francúzskeho kráľ Ludovíta XVI. posudzovala r. 1784 komisia zostavená z popredných členov Akadémie vied a Spoločnosti lekárov (k členom patrili napr. Benjamin Franklin a Antoine Lavoisier). Úsudok komisie bol odmietavý. Roku 1812 teóriu skúmal berlínskou Akadémiou vied poverený prof. K. Ch. Wolfart, jeho posudok bol priaznivý. Idea biomagnetizmu zaujala mnohé osobnosti kultúrneho a umeleckého života 1. pol. 19. storočia. (Pozn. prekl.)

Napísal mi názov svojich dvoch traktátov, ktoré som nečítal: *Kritik der praktischen Vernunft* a *Metaphysik der Sitten*⁴⁹ – tento riadok v notese budem opatrovať ako posvätnú pamiatku.

Do svojho vreckového zápisníka si poznačil moje meno, zaželel mi, aby sa rozptýlili všetky moje pochybnosti; potom sme sa rozlúčili.

Nuž tuhla, priatelia moji, kratučký opis pre mňa veľmi podnetného rozhovoru, ktorý trval zhruba tri hodiny. Kant rozpráva rýchlo, veľmi potichu a nezrozumiteľne; preto som ho musel počúvať s napínaním všetkých sluchových nervov. Jeho domček maličký, zariadenia je poskromne. Všetko jednoduché... okrem jeho metafyziky...

...

Tunajšia katedrála obrovitánska. S veľkým záujmom som si tam prezeral prastaré zbrane, brnenie a pšišak najvznešenejšieho spomedzi brandenburských markgrófov a najjudatnejšieho spomedzi rytierov svojich čias. „Kde ste,“ hútal som, „kde ste, ponuré storočia, storočia barbarskosti a hrdinstiev? Vaše vyblednuté tieň desia nesmelé osvietenstvo našich dní. Len následníci vášho vytrženia sa opovažujú privolávať ich z priepasti dôb minulých – tak ako Odyseus vyvolal tieň druhov z ponurých obydlí Hádu – by svojimi kormutlivými piesňami uchovali pamiatku na zázračnú premenu národov.“ – Rojčil som zhruba hodinu pritisnutý k stĺpu. Na stene zobrazená markgrófova tehotná manželka, ktorá sa bez ohľadu na svoj stav i spoločenskú príslušnosť vrhá na kolená a s úprimnou úpenlivosťou prosí nebesia o uchránenie života hrdinu, ktorý ide premáhať nepriateľov. Škoda, že umenie tu nezodpovedá dojímavosti témy! Tamtiež uvidíte aj veľa pestrofarebných práporov, markgrófových trofejí.

Francúz, sluha na prenajatie, ktorý ma sprevádzal, ma ubezpečoval, že odtiaľto vedie tunel za mesto do starého kostola vzdialeného asi dva míle – ukazoval mi dvierka so schodiskom, ktoré smerovalo pod zem. Či to pravda alebo nie, netuším. Viem však, že v stredoveku takéto tunely pre každý prípad kopávali, a tak si potom uchránili bohatstvo i život pred rukou mocnejšieho.

...

Včera podvečer som sa rozlúčil so svojím spoločníkom pánom F.; na príjemné chvíle s ním strávené nikdy nezabudnem. Neviem, ako jemu, no mne pri rozlúčke bolo smutno. Aj s Francúzkou sa pobral do Berlína, kde ho hádam ešte uvidím.

⁴⁹ *Kritika praktického rozumu a Metafyzika mravov* (nem.; pozn. ed.).

Dnes som bol u nášho konzula, pána N., ktorý ma prijal veľmi prívetivo. Porozprával mi mnoho kadečoho, ja som si to s pôžitkom vypočul. Hoci už dlho žije v nemeckom meste a veľmi dobre ovláda nemčinu, predsa sa ani za necht neponemčil a uchoval si svoju ruskosť úplne rýdzu. Dal mi sprievodný list pre náčelníka pošty, v ktorom ho žiadal, aby mi pridelil najvýhodnejšie miesto v poštovom koči.

Včera som sa vďaka vrtochu osudu zoznámil s istým mladým Francúzom, ktorý sa prezentuje ako obratný zubný lekár. Dozvedel sa, že do hostinca U Schenka prišli cudzinci – povedali mu, že Francúzi, nuž prikviťol za pánom F. s hromadou lichôtok. Bol som tam, tak sme sa zoznámili. „V Paríži sa nájdú takí, čo sa mi zručnosťou vyrovnajú,“ povedal, „preto som sa tam nechcel zdržiavať, pobral som sa do Berlína, poliečil, prečistil zuby Nemcov; ibaže mal som do činenia s preukrutnými držgrošmi, tak som odišiel aj z Berlína. Teraz idem do Varšavy. Poľskí aristokrati, ako sa mi donieslo, vedia oceniť schopnosti a talent – čiže skúsím, poliečim, vyčistím! A odtiaľ vyrazím do Moskvy, do vašej vlasti, pán môj, kde, samozrejme, nájdem viac múdrych, zodpovedných ľudí než kdekoľvek inde.“ – Dnes, sotvačo som zvládol svoj obed, prišiel ku mne s hrbkou papierov, povedal, že prenikne do ľudí prvým pohľadom a že som si načisto získal jeho dôveru – začal mi teda čítať pojednanie o chorobách zubov.

Kým čítal, nájomný sluha mi prišiel povedať, že v druhom hostinci, vo vedľajšom dvore, sa práve ubytoval ruský posol, gardový kapitán. „Allons le voir!“⁵⁰ povedal Francúz a schoval do kapsy svoje pojednanie. Pobrali sme sa spolu a namiesto kapitána sme našli rotmajstra jazdeckej gardy pána ***; mladého očarujúceho človeka, ktorý sa uberá do Kodane. Poslom je prvýkrát, nevie po nemecky – pruskí dôstojníci, ktorí nás obklopili na schodoch, sa tomu prenáramne čudovali. Vskutku, ošemetné uberať sa cudzinou len so znalosťou francúzštiny, ktorú neovládajú všetci. Zatiaľ čo sme sa zhovárali, jeden spomedzi stojacich na schodisku dostal list z Berlína, kde mu písali, že neďaleko onej metropoly prepadli poštový dostavník, podrezali poštového kočiša a vzali zopár tisíc toliarov; nepríjemná správa pre tých, čo tade idú! – Poprial som svojmu krajanovi šťastnú cestu.

...

V starobyľom zámku alebo paláci, vybudovanom na pahorku, si návštevníci obzerajú zbrojnicu a knižnicu, v ktorej naďabíte na zopár exemplárov vo foliantovom a kvartantovom formáte okutých striebrom. Tam je aj takzvaná

⁵⁰ Poberme sa za ním! (franc.; pozn. autora).

Moskovská sieň dlhá 166 krokov, široká 30, jej klenba zaklenutá bez pilierov, vystavený starobyľý osemuholníkový stôl za zhruba 40 000 toliarov. Prečo sa tá sieň volá Moskovská, nie a nie zistiť. Ktosi mi povedal, že vraj preto, lebo tu voľakedy sedeli ruskí zajatci – to však nie je príliš pravdepodobné.

Sú tu slušné parky, v ktorých sa môžete s pôžitkom poprechádzať. Vo veľkých mestách je promenáda pre bežný ľud veľmi potrebná. Remeselník, maliar, vedec si po skončení svojej práce odpočinie na čerstvom vzduchu bez toho, aby sa musel pobrať za mesto. Navyše výpary sadov osviežujú a prečisťujú vzduch, ktorý vo veľkých mestách vždy plný zhnitých častíc.

Začína sa jarmok. Všetci sa vyobliekajú do svojich najlepších šiat, do svojho najlepšieho hávu; hlúčik za hlúčikom sa stretáva v uliciach. Hostí vítajú na priedomí, kde sa podáva čaj a káva.

Už som odoslal svoj kufor na poštu. Tí, čo idú verejným kočom, smú viezť zdarma šesťdesiat funtov; ja mám menej.

Adieu! Môj krajan Gabriel, ktorý – vyjadrím sa jeho slovami – „ešte nezavádil o robotu“, mi prišiel povedať, že poštová brička bude onedlho nachystaná.

Milujem vás tak ako predtým, drahí priatelia, no odlúčenie už pre mňa nie natoľko trpké. Začínam sa kochať cestou. Niekedy, keď si na vás pomyslím, povzdychnem, ale ľahučný vánok rozčerí vodu bez toho, aby zakalil jej čírosť. Také je aj ľudské srdce – a blahorečím v tomto okamihu prozreteľnosti, že je také. – Buďte šťastní, priatelia moji, a ani trocha sa o mňa neobávajte! Dúfam, že v Berlíne od vás dostanem list.

Marienburg⁵¹ 21. júna v noci

Takzvaná pruská poštová brička vôbec bričku nepripomína. Nie je to nič inšie než dlhočizný krytý voz s dvoma lavicami bez remeňov a pier či pružín. Vybral som si miesto na prednej lavici. Mám aj spoločnosť: dve osoby, kapitán a podporučík, sedeli vzadu na kufroch. Myslel som, že moje miesto je pohodlnejšie, ale neskôr vysvitlo, že vyberali lepšie než ja. Kapitánov sluha a takzvaný schiermeister, čiže sprievodca, si sadli k nám do bričky na druhú lavicu. Smutné myšlienky, ktoré sa mi zhlukli v hlave pri bizarnom⁵² pohľade na náš záprah, sa onedlho rozplynuli. V meste som všade

⁵¹ Dnešný Malbork (pozn. prekl.).

⁵² V origináli doslovne „gotickom pohľade“ – výrazom Karamzin naznačuje svoj odmietavý postoj k estetike nesúlady a groteskna, prítomnej v dobových gotických románoch, ako aj k začínajúcej adorácii stredovekého umenia, ktorá jeden zo svojich vrcholov dosiahne o niekoľko rokov až desaťročí po publikovaní Karamzinovej knihy v období romantizmu. (Pozn. prekl.)

videl príjemnú scenériu sviatku – všade sa veselili ľudia; moji dôstojníci veľmi zdvorilí a debata, ktorú sme nadpriadli, ma hodne zaujala. Zhovárali sme sa o tureckej a švédskej vojne, kapitán dobrosrdečne kvitoval udatnosť našich vojakov, ktorí, podľa jeho názoru, sú sotva štipku horší od pruských. Rozprával anekdoty z posledných bojov, všetky sa týkali gavalierstva pruských bojovníkov. Prenesmierne sa mu zachcelo, aby jeho panovníka začal nudiť mier. „Najvyšší čas zasa sa biť,“ vravel, „naši vojaci si preležali boky; dril nám treba, dril!“ Moje mierumilovné srdce sa nahnevalo. Tasil som proti vojne celú svoju výrečnosť, opisoval som jej hrôzy: kvílenie úbohých obetí, ktoré krvavá rieka unáša na onen svet; pustošenie zemí, smútok otcov a matiek, žien a detí, priateľov a príbuzných; osirelosť múz, ktoré sa utiahu do šera, podobne ako sa za búrlivých čias skrývajú v kričí úbohé sláviky a sýkorenky a pod. Lenže neúprosný kapitán sa smial a kričal: „Dril, dril nám treba!“ Napokon som uznal, že som sa podujal na robotu Danaíd⁵³; zmĺkol som a upriamil celú svoju pozornosť na okolité krásy. Náš postilión kone nešetril; nebadane sme teda prišli na prepriahaciu stanicu, kde sme sotva mali čas napochytne sa navečerať.

Noc príjemná. Zopárkrát som si pospal, avšak vždy krátko, čoraz viac som pociťoval výhodu, ktorú mali moji spoločníci. Mohli ležať na kufroch – mne neostávalo než driemať posediačky. Na úsvite sme prišli k ďalšej prepriahacej stanici. Aby sme sa po nepokojnej noci akomak povzbudili, vypili sme s kapitánom každý po päť šálok kávy – ja potom vskutku čulejší.

Miesta rad za radom ani trocha príjemné, cesta mizerná. Heiligenbeil, malé mestečko sedem míľ od Königsbergu, pripomína pohanské časy. Voľakedy tu stál majestátny dub, mĺkvy svedok zrodu a smrti mnohých stáročí, posvätný dub obyvateľov tohto kraja. V šere jeho tieňa uctievali modlu Kurcha, nosievali mu obety a velebili ho svojimi divoškými pajanmi. Ustavičný mihot onej prírodnej svätyne a šum lístia naplňali srdce hrôzami, ktorými pohanskí žreci šperkovali bohoslužby. Tak tajili svoju vierouku v húšťavách lesov druidi, tak zaznieval z útrov šera hlas gréckych proctiev! – Nemeckí rytieri v trinástom stolytí zdolali Prusko mečom, zničili pohanské oltáre a na ich pozostatkoch vztýčili kresťanský svätostánok. Pyšný dub, vážený kmeť ríše rastlín, zábrana búrok a víchric, padol pod zdrvu júcou rukou víťazov, ktorí zlikvidovali všetky pamiatky uctievania modiel: obeť to nevinná! – Legenda poverčivých tmárov vraví, že dub dlhý čas nie

⁵³ Danaidy – 50 dcér kráľa Danaa; za vraždu manželov boli v podsvetí potrestané naplňaním dera vého suda vodou (pozn. prekl.).

a nie zoťať; že všetky sekery odskakovali od jeho hrubej kôry ako od tvrdého diamantu; napokon sa však našla sekera, ktorá zničila kľatbu, oddelila strom od koreňa a na pamiatku tejto víťaznej sekery nazvali toto miesto Heiligenbeil, čiže Sekera svätých. Dnes túto sekeru uctia dákym kvalitným pivkom a bielym chlebom.

Braunsberg⁵⁴, v ktorom sme obedovali a po tretíkrát menili záprah, je pomerne ľudnaté mestečko.

„Tu žil a umrel Kopernik,“ povedal mi kapitán, keď sme prechádzali ďalším malým mestečkom. „Čiže to Frauenburg⁵⁵?“ „Presne tak.“

Hnevá ma, že som nemohol vidieť miestnosti, v ktorých býval onen povestný matematik a astronóm a kde, svojimi výskumami a výpočtami, definoval pohyb Zeme okolo vlastnej osi a okolo Slnka – tej zeme, ktorá podľa názoru jeho predchodcov stála nehybne uprostred planét a ktorú chcel neskôr znehybniť Tycho de Brahe, ale márne! – Tak Pytagorove idey, z ktorých sa smiali samotní Gréci, lebo verili väčšmi svojim zmyslom než filozofovi, vzkriesil systém Mikuláša Kopernika. – Onen astronóm mal viac šťastia než Galilei: poverčivé tmárstvo – hoci žil ešte pod jeho žezlom – ho neprimälo prisázať sa zrieknuť učenia pravdy. Kopernik nerušene zomrel vo svojom pokojnom obydlí, avšak Tycho de Brahe bol nútený opustiť svoj filozofický zámok i vlast⁵⁶. Vedy, podobne ako náboženstvo, majú svojich mučeníkov.

Podvečer sme dorazili do Elbingu⁵⁷, neveľkého, ale rušného, veľmi solídne vybudovaného obchodného mesta, v ktorom stoja dva alebo tri pluky. Pošta sa tu musela zdržať vyše hodiny. Pobrali sme sa do hostinca, kde všetko okrem majiteľa a zákazníkov pomerne čisté. Odkedy som odišiel z Königsbergu, ešte som nevidel slušne oblečeného človeka. Dvaja hrali biliard: jeden, asi štyridsaťročný, v zelenej halene, divošskej veste bez rukávov a zamastenej parochni; druhý – šuhaj v krikľavom saku s krátkymi šosmi; prvý hral veľmi zle a zlostil sa; druhý si chcel z neho uťahovať, smial sa ostošeť pri každej chybe, pokukoval na nás i do zrkadla a ustavične si

⁵⁴ Dnešné Braniewo (pozn. prekl.).

⁵⁵ Dnešný Frombork (pozn. prekl.).

⁵⁶ Tycho de Brahe 20 rokov pôsobil na ostrove Hven, kde mal okrem luxusného bývania k dispozícii dobovo špičkové observatórium Uranienborg a laboratóriá. Objekty nechal postaviť dánsky kráľ Frederik II.; vedec ich opustil v dôsledku nezhôd s jeho následníkom Kristiánom IV. Kopernik ako kanonik pôsobil v rôznych cirkevných funkciách, obýval rožnú vežu architektonického komplexu katedrály vo Fromborku (dnes známa, turistom prístupná Kopernikova veža), z ktorej mal skvelý výhľad na more. (Pozn. prekl.)

⁵⁷ Dnešný Elbląg (pozn. prekl.).

naprával svoju hrubokánsku ušmudľanú kravatu. Do hostinca vchádzali jedna za druhou karikatúry, každá z nich sa dožadovala piva i fajky. Ja som sa veľmi nudil. Navyše som po drgľovaní bričky a káve pociťoval intenzívny kolot krvi.

Keď sme sa pobrali späť sadnúť si, zastihli sme pri bričke mladého dôstojníka a starú ženu – spoľahli sa na našu zhovievavosť a vyhlásili, že idú s nami. Nuž hodne tesnejšie. Moji dôstojníci sa potešili novému druhovi, s ktorým si mohli podebatovať o najčerstvejšej obhliadke. Keď žena, pôvodom zo švédskeho Pomoranska, počula, že som Rus, pozdvihla ruky k nebu a skríkla: „Podliáci! Kántrite nášho úbohého kráľa!“ Dôstojníci sa smiali – aj ja som sa smial, hoci nevelmi úprimne.

Medzitým však nádherný večer preladiť moju dušu na príjemné dojmy. Obe strany cesty lemovali šire úrodné nivy; vzduch svieži a čistý, početné čriedy blakotom a ručaním slávili západ slnka. Roľníčky dojili kravy a vdychovali hojivé výpary mlieka, ktoré prináša hojnosť všetkým tamjším osadám. Obyvatelia patria, ak sa nemýlim, k sekte anabaptistov, po nemecky Wiedertäufer, novokrstenci. Chvália ich mravy, mierumilovnosť a poctivosť. Na blížneho nepozdvihnú ruku. „Ľudská krv,“ vravia, „sa dovoľáva nebies.“ Ticho nastávajúcej noci zovrelo moje viečka.

Teraz sme v Marienburgu. Dost času na písanie vám. O tomto meste hodno len toľko poznamenať, že jeho starý zámok bol voľakedy hlavným sídlom veľmajstrov Rádu nemeckých rytierov⁵⁸. – Starej ženy, mojej nepriateľky, sme sa tu zbavili, jej miesto však zabral vysoký dôstojník, ktorý teraz sedí vedľa mňa, vyčkáva, kedy vypravia poštu. – Úsvit. Zbohom! Z Danzigu,⁵⁹ dúfam, ešte dačo napíšem.

Danzig 22. júna 1789

Prešli sme predmestím Danzigu, zastavili v pruskom mestečku Stötzenberg, ktoré leží na rovnomennom vysokom kopci. Danzig pod našimi nohami ako na tanieriku – strechy sa dajú porátať. Nádherné, výstavné mesto, more, prístav, ukotvené lode a ďalšie, rozosiata vlniacim sa nekonečnom vodnej plochy – to všetko dohromady tvorí takú panorámu, najmilovanejší moji priatelia, akú som ešte nikdy v živote nevidel a na ktorú som sa díval dve hodiny mlčky, v hlbokom tichu, v blahostnom odosobnení.

⁵⁸ Karamzin mal smolu, videl budovu, dnes najväčšiu tehlovú stavbu Európy, spustošenú, pred rekonštrukciou. (Pozn. prekl.)

⁵⁹ Dnešný Gdansk (pozn. prekl.).

Mesto Danzig, dnešný Gdansk

Avšak lesk onoho mesta od istého času pohasína. Obchod, ktorý má rád slobodu, je väčšmi a väčšmi stiesňovaný, pod ťažkou rukou mocného upadá. Ako mnísi najprísnejšieho rádu, keď sa navzájom stretnú v ponurom šere svojich obydľí a namiesto akéhokoľvek pozdravu zmierajúcim hlasom rieknu: „Pamätaj na smrť!“, tak obyvatelia onoho mesta v hlbokom zúfalstve medzi sebou horekujú: „Danzig! Danzig! Kde tvoja sláva?“ – Pruský panovník uvalil nadmernú daň na všetok tovar, ktorý prepravujú odtiaľto na more vzdialené od Danzigu päť alebo šesť vierst.

Škóti, ktorí sem posielajú svoje slede, požívali v Danzigu všetky občianske práva, pretože Škót Douglas voľakedy mestu preukázal významnú službu. Tí z obyvateľov, s ktorými som sa zhováral, mi nevedeli povedať, v čom presne spočívala Douglasova pomoc. Prezentácia onej vďaky je skvelou vizitkou celého mesta⁶⁰.

⁶⁰ William Douglas z Nithsdale bol škótsky šľachtic a dobrodruh, ktorý vyrazil zabojovať si proti pohanským Litovcom. Zabili ho Angličania pre dáky dávny svár, keď sa uberal popod bránku – pardon, schádzal z mosta k hlavnej bráne Gdanska, dnes zvanej Vysoká; od smrti chrabrého šľachtica ju však na jeho počesť už stáročia volajú Douglasova, pretože na jej priečelie vycapili i Douglasov erb. Povráva sa, že mu mešťania boli vďační za pomoc v boji s Poliakmi. (Pozn. prekl.)

Netušil som, že pošta sa tu zdrží tak dlho, inak by som bol stihol prezrieť si v Danzigu niektoré pozoruhodné objekty. Teraz už prineskoro: zapriahajú kone. Najväčšmi by som bol chcel vidieť vychýrený Memlingov obraz v hlavnom luteránskom kostole⁶¹, ktorý sprítomňuje Posledný súd. Francúzsky kráľ – už netuším ktorý – núkal zaň stotisíc guldenov. – Chcelo by sa mi vidieť aj profesora Trendelenburga⁶², aby som mu poďakoval za grécku gramatiku, ktorá je jeho dielom a ktorú používam a dúfam, že i naďalej budem používať⁶³. – Najohromnejšou budovou mesta je radnica. Vôbec všetky domy sú tu štvorposchodové. Ich ozdobou je dôkladná čistota okien.

Danzig má vlastné peniaze, ktoré však mimo mesta nie sú v obehu – a aj v samotnom meste uprednostňujú pruské.

Západne od Danzigu sa týčia tri piesočné kopce, ktoré hodne prevyšujú mestské veže; jeden z nich Stötzenberg⁶⁴. Za obliehania nepriateľské kanóny môžu odtiaľ zničiť mesto.

Na kopci zvanom Hagelsberg bol voľakedy zbojnícky zámok; ozvena desu sa rozliehala okolím široko-ďaleko. Ukážu vám tam hrob Rusov zabitých roku 1734, keď gróf Münnich atakoval mesto. Obliehaní vedeli, odkiaľ zaútočí, preto posádka i obyvatelia sústredili sem všetky svoje sily a bili sa ako besní. Je známe, že mesto patrilo k prívržencom Stanislava Leszczyńskiego a k odporcom Augusta III., ktorého bránilo Rusko. Danzig sa napokon vzdal.

Moji dôstojnícki spoločníci si chceli obzrieť mestské opevnenia, ale strážni ich nepustili a vyhrážali sa im, že budú strelať. Schuti sa pobavili na prehnanej prísnosti a vrátili sa späť. Vojaci zväčša obstarožní, oblečení lajdácky. Magistrát post veliteľa obyčajne zverí dákemu cudziemu generálovi spolu s veľkým platom.

Prvá stanica za Danzigom

V Danzigu sa k nám pridali dôstojník, mladý francúzsky kupec a magister. Pre nich a kapitánovho sluhu zriadenec prenajal otvorený povoz. Dôstojník si sadol k nám do bričky, kde bolo ešte jedno miesto, ktoré chcel

⁶¹ Dnes bazilika Najsvätejšej Panny Márie, najväčší kostol z tehál v Európe; súčasťou oltára je len kópia spomenutého obrazu, originál sa z bezpečnostných dôvodov nachádza v neďalekom Národnom múzeu. (Pozn. prekl.)

⁶² Johann Georg Trendelenburg (1757 – 1825), autor príručky pod názvom *Anfangsgründe der griechischen Sprache* – čiže voľne preložené *Grécky jazyk pre začiatočníkov*. (Pozn. prekl.)

⁶³ Autor sa práve vtedy pohrúžil do štúdia gréčtiny, neskôr však už naň nemal čas. (Pozn. autora.)

⁶⁴ Tu vidíte, čo s človekom narobí, keď sa narodí a vyrastá v temer úplne rovinatej krajine – potom mu každý pahorok pripadá ako veľhora. (Pozn. prekl.)

zabrať magister, lenže Francúz začal kričať, že vraj má prednosť – zriadenec rozhodol záležitosť v jeho prospech, lebo zistil, že sa onen vskutku zapísal na pošte skôr. Učenec nás naliehavo prosil, aby sme sa dáko potlačili a poskytl mu miesto v bričke, vedecky nám dokazoval, že sa so zriadencom a sluhom bude nudiť. Avšak, ako vravia Nemci, kázal hluchým ušiam, Francúz, vzhľadom na cestovateľské pomery oblečený ako švihák, triumfálne usadol na lavicu medzi dvoch dôstojníkov, pričom s pokryteckou iróniou ľutoval, že úbohého vzdelanca zmáča poprchávajúci dážď. Náš nový spoločník, dôstojník, ktorý sa chcel zariadiť pohodlnejšie, naň preukrutne nevrlo zazeral, začal ho tísnuť. Francúz prenáramne zdvorilo deklaroval, že mu je dáko úzkostno. „Vaša škoda,“ počastoval ho dôstojník od srdca, zapálil si fajku, začal mu vypúšťať do nosa a úst oblaky dymu. Francúz kýchal, kašľal, napokon sa spýtal, čo by to akože malo znamenať? „Nuž to, že rácia sa spratať na povoz hen k magistrovi.“ „Pane!“ riekol Francúz povýšenecky. „Pane!“ zareagoval dôstojník dopálene. „Vravím vám vravím – spracú sa od nás.“ Francúz nás dôležito uisťoval, že má rovnaké právo ako my sedieť v koči; ale dôstojník, planý právnik, začal na neho chrliť oheň a popol, pričom nezabudol poznamenať, že Vezuv za sýrnym dymom vyhadzuje skaly. Ešte to nestačilo – vrazil mu teda do boku rukoväť svojej šable. Keď úbohý Francúz videl, že trpezlivosťou nič nedosiahne, so slzami v očiach poprosil dôstojníka, aby ho nechal na pokoji do prvej výmeny, sľúbil mu, že si presadne na povoz. Keď sa moji pôvodní spoločníci do popuku namsmiali, zľutovali sa nad martýrom, nakriatli svojho kolegu, aby zostalo len pri sľubovaní. Aj ja som sa smial, no predsa mi vo vnútri bolo ľúto Francúza, ktorý okamžite všetko vyhodil z hlavy, rozveselil sa.

Teraz prepriahajú kone a chystajú nám ľahkú večeru.

Keď sme odchádzali z Danzigu, díval som sa na modravu mora vpravo. Môj zrak nenatrafil na žiadnu inú zaujímavosť okrem rozľahlej danzigskej promenády, na ktorej je ľudí poriedko, pretože na celej oblohe sa zhluchovali mrazy. Teda uprostred sa tiahne široká cesta, po bokoch sa alejami prechádzajú.

Dôstojníci sa akoby dohodli, že si podajú predstaviteľa vedeckého sveta; on však pomerne obratne odrážal prvé útoky. Cestuje do Talianska, aby si poprezeral pamiatky. Zmienil sa, že ovláda veľa orientálnych jazykov. Ukázal mi list grófa ^{***}, ktorý mu poslal exemplár koránu vytlačený v Petrohrade. Navzájom sa zhodneme omnoho väčšmi než s dôstojníkmi.⁶⁵

⁶⁵ Neskoršie som čítal o Mgr. Ringem v prílohe k jenským Literárnym zvestiam. V Nemecku je vychýrený svojou učenosťou. (Pozn. autora.)

*Stolp*⁶⁶ 24. júna

Cestovatelia veľmi často s veľkým rozhorčením rozprávajú o grobianstve kočišov pruskej pošty. Terajší panovník vydal nariadenie, v ktorom sa píše, že poštmajstri by mali prejavovať viac úcty pasažierom, nezdržiavať nikoho pri prepriahaní viac než hodinu, kočišom zas sú zakázané svojvoľné zastávky. Bezočivosť tých druhých bola na nevydržanie. Zastavili pri každej krčme, aby sa napili piva. Úbohí cestovatelia to museli znášať alebo ich vábiť preč úplatkami. Nariadenie malo priaznivé dôsledky, avšak celkom precízne sa nedodržiava. Napríklad ani nie míľu pred Stolpom sme boli nútení zo hodinu čakať postiliónov, ktorí v pohode pili a jedli v krčme – bez ohľadu na naše pobádanie. Len čo sme prišli do mesta, všetci moji spoločníci sa postavili zoči-voči poštmajstrovi a požadovali, aby ich potrestal. „Pokarhaním?“ zareagoval poštmajster. „Trstenicou,“ navrhli dôstojníci. „Nemám právo biť ich.“ „Nezmysel! Nezmysel!“ povedal kapitán. „Teda to so všetkými vybavím sám!“ A znenazdajky desivo zabúšil do dlážky svojou palicou. „Výtržníci! Pomóc!“ skríkol poštmajster. „Chcú sa biť, zmlátiť ma!“ Kapitán ihneď preladil a ticho povedal: „Nechcem sa biť, no v Berlíne sa o vás pohováram s ministrom.“ Dopovedal, pobral sa von a za ním aj ostatní. Kočiši sťaby nič netušiac prišli k nám a prosili na víno. Vyhnali sme ich – dvere sa zavreli a zasa potichučky začali otvárať – všetci tam presmerovali zrak a zazreli poštmajstrovu hlavu. „Čo si želáte?“ spýtal sa kapitán prísne. Vtom poštmajster strčil do našej svetlice celý svoj trup, začal šuchtať nohami, ukláňať sa kapitánovi, titulovať ho pánom kapitánom a uisťovať, že si ho váži a pozná majora jeho pluku a pozná i jeho rodinu a vie, že má pravdu a zveruje mu do plnej moci všetkých kočišov, ktorí nás povezu z Stolpu a pod. atď. – Kapitán toľme povolil, usmial sa a na tirádu zareagoval stručne: „Dobre, dobre, pán poštmajster!“ Ja so slovutným Ringem sme sa tiež usmievali, dôstojníci tíško vraveli: „Hlupák! Zbabelec!“

Momentálne vám nemôžem povedať nič pozoruhodné okrem toho, že v mestečku Lupow, kde sme obedovali, majú znamenité pstruhy a znamenitý vínnny strek s pomarančmi. Nuž teda, priatelia moji, ak sa niekedy ocitnete v Lupowe, spomeňte si, že tam obedoval váš priateľ, spomeňte a objednajte si pstruhy a vínnny strek s pomarančmi.

Tu ostáva dôstojník, ktorý trýznil Francúza, takže onen si sadol k nám. – Adieu!

⁶⁶ Stolp – dnešný Slupsk; v orig. omylom Stolpe. Nasledujúca destinácia zmenila názov menej výrazne z Lupowa sa stala Lupawa. (Pozn. prekl.).

Stargard 26. júna

O Stargarde, kam sme prišli v čase večere, vám môžem povedať len toľko, že je to solidne mesto a že tunajší kostol Panny Márie pokladajú za najvyšší v Nemecku.

Prešli sme Köslinom a Körlinom, dvoma malými mestečkami. V prvom vám do očí padne štvorcové námestie so sochou Fridricha Wilhelma⁶⁷. „Si hoden svojich pôct!“ hútam, čítajúc nápis. Neviem, koho je náležitejšie zvať *Velkým*, otca či syna, hoci posledného všetci bez rozdielu *velebia*. Tu treba prihliadať len na činy, ktoré osožia štátu – nie na vedecké zásluhy, príkre slová ani literátstvo. Kto pritiahol do svojho štátu veľa cudzincov? Kto ho *zveladil* manufaktúrami, továrňami, umeniami? Kto zaľudnil Prusko? Kto sa vždy vyhýbal bojom? Kto sa vždy zriekal akéhokoľvek prepychu len aby jeho poddaných nekváril nedostatok? Fridrich Wilhelm! – Köslin mi však utkvie v pamäti nielen svojimi monumentmi; svedčná hostinská nás tam oblažila chutným obedom! Nevďačný veru pútnik, ktorý zabúda na také obedy, na také dobré, prívetivé hostinské! Prinajmenšom ja teda nezabudnem na teba, rúča Nemka! Keď sa mi v pamäti vynorí socha Fridricha Wilhelma, spomeniem si aj na tvoje milé pohostenie, prívetivé pohľady, príjemné slová...

„Ako, budeže u nás vojna, páni dôstojníci?“ spýtal sa mojich spoločníkov stavec, hostinský v Körline. „Nemyslím,“ odpovedal kapitán. „Daj boh, aby nebola!“ povedal hostinský. „Nebojím sa rakúskych husárov, ale ruských kozákov. Och! Čo to za ľudia!“ „A skade ich ty poznáš?“ spýtal sa kapitán. „Skade? Vari neboli u nás v Körline? Pred ich pikami nič neschováš. A ešte aj také hrozné tváre, že ma mrazí, keď si ich predstavím!“ „Aha, tu je ruský kozák!“ povedal kapitán, pričom ukázal na mňa. „Ruský kozák!“ skríkol hostinský a buchol sa zátylkom o stenu. Všetci sme sa zasmiali, hostinský zajakal. „Za tento žart mi zaplatíte drahšie, páni!“ povedal a vzal slúžku z rúk kávovar.

Poobzeral som si som jeden zo starých zámkov lúpežných rytierov. Leží na pahorku, zo všetkých strán obkolesený širokými priekopami, ktoré boli voľakedy plné vody. Tu vo vysokom tereme, sídle veľkomožných, sedeli za vyšívacími rámami mať a dcéra, pokukovali cez okno, keď muž a otec sťa hladný lev brúsil lesmi a poľami, hľadal korisť. „Ide! Ide!“ kri-

⁶⁶ Ide o Fridricha Wilhelma II. (1744 – 1797), ktorý bol pruským kráľom od roku 1786; jeho otcom bol však August Wilhelm Pruský, pruský princ, brat Fridricha II. Veľkého. Práve Fridrich II. Veľký spravil z Pruska, medziiným svojimi výbojmi, veľmoc. (Pozn. prekl.)

čali – a padacie mosty duneli-rinčali, spúšťali sa – rinčali-duneli a zasa sa dvíhali – i lotor zbojnicky v bezpečnom náručí svojej ženy a dcéry. Tuná porozkladal uchmatnuté drahocennosti, ženy od radosti ochkali a vzdychali. Tu úbohých cestovateľov, ktorí sa v onen deň dostali do rúk darebákovi, zatvárali do podzemnej šatľavy hlbokoj dvadsaťsedem siah, v ktorej hustý vzduch hatí a vyráža dych a kde ich ihneď uvítalo rinčanie reťazí. Z času na čas sa prirútil k týmto širokým priekopám úbohý otec a s pohľadom na špicaté veže čo najhlasnejšie úpel: „Vráťte mi syna a vezmite si všetko, čo mám! Nešťastná mať dňom-nocou bedáka, užialená nevesta sa v slzách utápa. Vráťte matke syna a neveste ženícha!“

„Predstavivosť, stoj!“ povedal som sám sebe a zaplatil dva groše vyci-venej starene a jej nestvornému chlapcovi, ktorí mi ukazovali zámok. Už veky vekov stojí prázdny, začína sa rozpadávať.

Teraz nám servírujú. Večera bude rozlúčková. Všetci moji spoločníci s výnimkou kapitána idú odtiaľto do Štetína – to však nie je mojím smerom. Zrejme sa už nikdy navzájom neuvidíme. Isteže, pomyslenie na to ma nevelmi rmúti. Nebol by som veru vďačný osudu, keby ma primäl prebýval s takýmito ľuďmi navždy. Dá sa s nimi debatovať iba o obhliadkach, slávnostných pochodoch a podobných záležitostiach. Už ich samotný jazyk je zvláštny. Po francúzsky nevedia, ale v rozhovore používajú veľa francúzskych slov, pričom ich vyslovujú po svojom. Napríklad: „Da ist eine *Precipice* – ich habe eine *Ture* gemacht – ich *schanschire* es“ – a pod.⁶⁸

Prikmotril sa k nám ešte šuhaj, poštmajstrov syn, ktorý ide študovať na univerzitu. Keď počul, že ma dôstojníci zo žartu volajú doktor, zmyslel si, že ma ohúri svojimi vedeckými znalosťami a spýtal sa ma, ako sa dá podľa môjho názoru do nemčiny preložiť latinský výraz *ratio*. Potom spustil o duchu jazykov a pod. Treba podotknúť, že slovutný Ringe sa už od nás oddelil, lebo ten by ho veru k slovu nepripustil. Dôstojníkom sa onen vedátorský poštmajstrov potomok znepáčil a snažili sa ho previesť cez lavičku. Prišiel k nám, vytiahol z vrecka veľikánske ostrohy a položil ich na stôl. Dôstojníkom pripadalo zvláštno, že človek, ktorý ide študovať na univerzitu, vezie so sebou vo vaku taký predmet – a pustili sa do smiechu. Francúz priskočil s lorňonom a začal ostrohy preveľmi pozorne skúmať. „Čo ste u nich zistili?“ spýtal sa kapitán. „Známe črty,“ dôležito odpovedal Francúz, „zdá sa mi, akoby som ich už niekde videl; a nie, predsa nie – videl som len ich obrázok na grafických listoch Dona Quijota!“ Vtedy sa dôstoj-

⁶⁸ Tuná je zrzá – vynechal som obchôdzku – mením to (nem.-franc.). (Pozn. autora.)

níci rozosmiali až sa za bruchá chytali a študent sa urazil... Keď sa nasmieli dosýta, kapitán mi povedal: „Ak niekedy budete denník svojej cesty publikovať, nuž ráčte, prosím, nevynechať ostrohy.“ „Nevynechajte ostrohy!“ zahrmeli dôstojníci vospolok. „Vaše pranie splním,“ odvetil som.

Treba sa zmieniť aj o pruských výsluchoch. V každom meste či mestečku cestujúcich pri príchode i odchode zastavia a vypytujú sa – kto, odkiaľ, kam ide. Podaktorí sa zo žartu predstavujú kadejakými komickými menami, navyše rozličnými, čiže pri vstupe jedným, pri odchode druhým – z toho sa potom vyvrbia prapodivné hlásenia nadriadeným. Jeden sa označí za Lucifera, iný sa nazve Mamonom, tretí do mesta vojde ako Abrahám a odíde z neho ako Izák. Ja som ale vtipkovať nechcel, preto ma dôstojníci v takých prípadoch požiadali, aby som sa tváril, že driemem – aby mohli odpovedať za mňa. Takže som bol niekedy akýsi Barakomeneverus a uberal som sa od Araratu, inokedy zasa Aristides⁶⁹, vyhnaný z Atén, inokedy Alkibiades⁷⁰, ktorý ide do Perzie, potom zas doktor Panglos⁷¹ a pod. atď.⁷²

Priniesli nám jedlo. Zbohom!

Berlín 30. júna 1789

Včera som prišiel do Berlína, priatelia moji; a dnes som – čo ma presmierne potešilo – dostal Váš list, ktorý som tak netrpezlivo čakal. Rozradostili, upokojili ma správy o tom, že ste zdraví. No potom prečo občas smútite? Tak sme sa nedohodli. A keď aj naďalej budete takí nevraživí k sebe a svojmu priateľovi, ktorý, vzdialený niekoľko tisíc vierst, zdieľa s Vami každý okamih Vašich nepríjemností, revanšuje sa Vám neprestajným žiadením od rána do večera.

Posledný list som Vám odoslal zo Stargardu. Vyrazili sme odtiaľ o polnoci. Okrem kapitána som mal dvoch nových spoločníkov. Dôstojníka, ktorý šiel do Ríše verbovať regrútov, a stargardského kupca. Usadil som sa do zadnej časti bričky, na svoj kufor, nohy sa dali vystrieť, hlava oprieť o vankúš; chrbát sa mi narovnal, aj obeh krvi pravidelnejší; heganie bričky

⁶⁹ Zrejme Marcianus Aristides, kresťanský filozof, autor Apológie, žil v prvej pol. 2. stor. n. l. (Pozn. prekl.).

⁷⁰ Alkibiades (450 – 404 pred n. l.) – aténsky politik; počas svojho rušného života sa raz len-len zachránil útekem k perzskému satrapovi Tissafernovi. (Pozn. prekl.)

⁷¹ Postava z Voltairovho *Candida*, učiteľ a vychovávateľ titulného hrdinu, predstaviteľ filozofie, ktorá tvrdí, že každá príčina má následok a naopak – a s ktorou sa Voltaire v spomenutom diele pohráva. (Pozn. prekl.)

⁷² Jednoducho v čase dnešných dokladov, radarov, pouličných kamier, družicového systému, signalizácie mobilných telefónov už len sen a či rozprávka o stratenej slobode identity. (Pozn. prekl.).

mi splývalo s hojdaním kolísky – pokladal som sa za najšťastnejšieho človeka na svete, zaspal som tuhým spánkom a neprebral sa až do prvého prepriahania, keď ma zobudili, aby som sa občerstvil kávou.

Zo desať míľ pred Berlínom nás opustil kapitán. Rozlúčili sme sa navzájom ako priatelia; sľúbil som mu, že ho vyhľadám, ak sa budem uberať späť cez toto mesto. „Treba sa nám v živote ešte aspoň raz stretnúť,“ povedal, pričom mi stískal ruku, „zaskočíte teda ku mne a vyrozprávate mi, čo uvidíte vo svete.“ „Dobre, dobre, pán kapitán! Dovtedy ostávajúte zdravý!“ Taká bola naša rozlúčka.

V poslednú noc našej cesty, kým sme sa blížili k Berlínu, som začal rozmyšľať, čo tam budem robiť a koho uvidím. Za noci každé fantázovanie je zreteľnejšie; čiže vybavil som si premileného A.⁷³, ktorý mi kráča v ústrety s fajkou a volá „Kohože to vidím? Brat Ramsej v Berlíne?“ natolko jasne, že sa moje ruky natiahli, aby ho objali, ale namiesto môjho najmilšieho druha, ktorý sa v onom okamihu nachádza odo mňa tak ďaleko, som len-len že neobjal mokrú ženu, ktorá sedela s nami v koči. „Ale ako sa u vás ocitla mokrá žena?“ Nuž takto. Slnko zapadlo, rozpršalo sa, večer sa zmenil na hlbokú noc. Znevrady naša brička zastala; zriadenec, ktorý sedel s nami, vyzrel von a začal s niekým dačo pošomrávať; potom sa otočil k nám a povedal: „Veľkomožní! Umožníte prisadnúť do koča istej bezúhonnej žene a dôjsť s nami do prvého mestečka, kam sa uberá za mužom? Dážď ju zmáčal skrz-naskrz, bojí sa, že ochorie.“ „A pekná?“ spýtal sa dôstojník, ktorý šiel do Ríše. „Teraz je tma,“ zareagoval zriadenec. „Nech si sadne,“ povedal dôstojník. Povedal som to isté a obchodník takisto. Žena vliezla k nám do bričky a bola skutočne veľmi mokrá, takže sme sa od nej odťahovali čo najďalej, hrozili sme sa vody, ktorá jej crčala z rukávov. Dôstojník sa s ňou pustil do debaty, dozvedel sa, že je manželkou krajčírskeho majstra, že veľmi miluje svojho manžela a nikdy sa od neho neodlúči; že večerali na návšteve u ich ujca, bohatého kupca, ktorý obchoduje so zámorským tovarom a poberali sa domov pešo preto, aby sa pokochali príjemným večerom, vôbec nečakali, že sa rozprší; že zobrala od strýka knihu *Život baróna Trencka*⁷⁴, v ktorej sa opisujú samé čudné príhody, no všetky pravdivé; že dcéra ich ujca, ktorá má už devätnásť, raz nespala celú noc, keď čítala tú knihu,

⁷³ Alexeja Michajloviča Kutuzova, dobromyseľného a milého človeka, ktorý o niekoľko rokov neskôr v Berlíne zomrel ako obeť neblahých okolností. (Pozn. autora.) Kutuzov, literát a prekladateľ, bol slobodomúrár a jeden z patrónov Karamzina v tomto hnutí. (Pozn. ed.)

⁷⁴ Pozri poznámku č. 38; jarmočné knihy sa však v nemčine písali aj o Friedrichovi aj o Franzovi Trenckovi. (Pozn. prekl.)

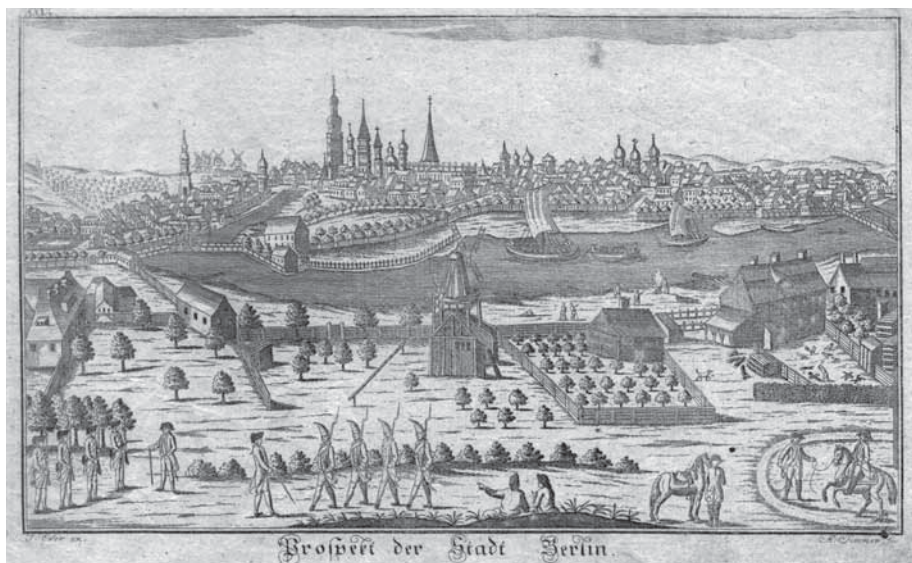
a v druhú noc vo sne videla Trencka v reťaziach a tak zvrieskla, že otec k nej prišiel so sviečkou pozrieť, čo sa jej stalo – a pod. atď. No a to je celé!

„Ale čo, keď ho v Berlíne nezastihnem?“ zišlo mi zrazu na um – a presne v tej chvíli sme nadábili na koč. Sotva som sa ovládol a neskríkol: „Stoj! To isto on,“ rozmyšľal som, „určite on! Zbohom! Uberaj sa zadarmo do našej vlasti, k svojim priateľom! Uvidíš mojich drahých, a nepovieš im nič o mne!“ – Medzitým sme prišli na stanicu. Ihneď som sa pobral za pošt-majstrom spýtať sa ho, kto cestoval v koči. „Rus, obchodník z Rigy,“ odpovedal. Temer som vyskočil od radosti, že to nebol náš A.

V istej vzdialenosti od Berlína sa začína nádherná alej gaštanových stromov, cesta lepšia, veselšia. Vonkajší dojem z Berlína neposudzujem – ustavičný dážď mi bránil vidieť ďalej dopredu. Zastali sme pri bráne. Zo strážnice nás vyšiel vypočúvať seržant: „Kto ste, odkiaľ idete? Prečo ste prišli do Berlína? Kde budete bývať? Budete tu dlho? Kam pôjdete z Berlína?“ Nuž utvorte si názor na zvedavosť tunajšej vlády! – Napokon sme vošli na ulicu nádherného Berlína, v ktorom, dúfam, spočinie v objatiach úprimného priateľstva, porozprávam Rusovi o Rusku a priateľovi o priateľoch, rozvravím sa o našich bujarých moskovských večeroch a filozofických polemikách! No osud sa mi vysmial!

Naša brčka zastala pri budove pošty. Tam som sa najprv spýtal tajomníka, kde býva A. A vtom – no hádajte, čo sa stalo? Odpovedal flegmaticky, v absolútnom kontraste s mojou nedočkavosťou: „Už tu nie je!“ „Už tu nie je?“ „Nie, pane,“ zopakoval a začal sa prehŕňať v listoch. „A kde je?“ „Vo Frankfurte nad Mohanom. Zájďte za vašim duchovným; tam sa všetko dozviete podrobnejšie.“ Zrútil som sa na stoličku, chcelo sa mi zaplakať. Tajomník sa na mňa s úsmevom zadíval. „Mysleli ste, že ho tu nájdete?“ spýtal sa. „Myslel, pán môj, myslel!“ A s týmito slovami som mienil odísť von. „Pozhovejte,“ povedal tajomník, „treba prezrieť váš kufor.“ Aha, čiže treba ma obrať o pár grošov. – Predstavte si teraz Vášho priateľa, ako sa uberá pohrúžený v najsmutnejších myšlienkach berlínskymi ulicami za kalikou, ktorý terigá môj kufor! Ani ohromitánske domy, ani množstvo národa, ani rachot drožiek ma nedokázali vymaniť z melancholickej zádumčivosti. Sám sebe som sa javil ako biedna sirota, neborák, úbožiak – a to všetko len preto, že A. ma nechcel počkať v Berlíne!

„Ľutujem, ľutujem, pán môj,“ povedal mi p. Blum, hostinský anglického kráľa v Ulici bratstva, „ľutujem, že teraz pre vás nemám nič voľné. V mojom podniku všetky izby obsadené. Hádám sa vám donieslo,

Prospekt mesta Berlín

že k nášmu vladárovi zavítala návšteva, jeho sestrička⁷⁵. V Berlíne začnú oslavy, mnoho veľkomožných prišlo v tomto čase. Verte alebo nie – dnes som odmietol už desať osôb.“ „Takže, herr Blum...“ „Prišli ste z Ruska?“ „Z Ruska. Nuž...“ „U vás sa všetci zaoberajú bojmi?“ „Áno, pán Blum, u nás je vojna. Teda mi neostáva než...“ „Počujte, práve teraz sa mi uvoľnila jedna izba, môžete si ju vziať. A čo tam u vás s Turkami?“ „Zariadte, nech mi ukážu izbu; a potom, ak vás to zaujíma...“ „Veľmi dobre! Výborne! Poďme! Poďme!“ odviedol ma do liliputánskej kútiky s jedným oknom. „Či nie ozaj pekná a veľmi útulná?“ „Som spokojný, herr Blum.“ Vtom ku mne prišiel felčiar-barbier. Herr Blum nie a nie sa odo mňa odobrať, ustavične táral, napokon si zmyslel, že mi porozpráva, čo sa deje u nás v Rusku. „Počujte, pán Blum,“ povedal som, „toto všetko sa vám natrúsilo prvého apríla podľa starého alebo podľa nového kalendára.“ „Ako, čože, pán môj?“ „Ako sa vám páči,“ odpovedal som, vzal paličku a odišiel.

Človek je zrodený pre súžitie s druhým a pre priateľstvo – túto pravdu prenikavo pociťovalo moje srdce, keď som šiel k D., pričom som túžil v ňom nájsť aspoň časť milých vlastností nášho A.; chcel som si ho obľúbiť a debatovať s ním s celou svojou priateľskou otvorenosťou, ktorá vlast-

⁷⁵ Šlo o Žofiu Frederiku Vilhelmínu (1751 – 1820), manželku Vilhelma V., holandského miestodržiteľa (pozn. ed.).

ná môjmu srdcu! – Chvalabohu! Pranie sa mi splnilo – zistil som, že D. je milý, dobromyseľný, otvorený človek. Miluje svoju vlasť aj ja ju milujem; má rád A., ja ho mám rád tiež; bol zrodený pre priame jednanie, ja tiež. Nuž aké dlhé zoznamovanie? Debatovali sme do večera, napokon sa mu ešte zachcelo odprevadiť ma.

Len čo sme vyšli na ulicu, bol som nútený zapchať si pre nepríjemný odor nos; tunajšie stoky plné kadejakej špiny. A prečo ich nevyčistia? Vari Berlínčania nemajú čuch? – D. ma zaviedol na povestnú Lipovú ulicu⁷⁶, ktorá je vskutku nádherná. V prostriedku vysadené aleje pre peších, po bokoch dlažba. Neviem, či tu menej špiny z obydlí alebo výpary líp likvidujú nečistoty povetria, ibaže na tejto ulici som žiaden pochybný odor necítil. Budovy nie také vysoké ako podaktoré v Petrohrade, ale veľmi pekné. Alejami, ktoré sa tiahnu do dĺžky tisíc krokov alebo aj viac, sa prechádzalo veľa ľudí.

Sotvačo som sa uvelebil vo svojej izbe nad šálkou čaju, prikvitol ku mne p. Blum s papierikom v rukách. „Na toto treba odpovedať,“ povedal. Na papieri som zazrel otázky, ktoré mi kládli pri vstupe do mesta, k nim pridaná: „Ktorou bránou ste vošli?“ Vytlačené, ja mám ku každej napísať odpoveď. „Bože môj! Koľká opatrnosť! Azda Berlín obliehajú?“ Herr Blum s vážnou tvárou vyhlásil, že zajtra sa berlínska verejnosť prostredníctvom novín dozvie o mojom príchode!

Dnes ráno som sa pobral s D. poobzerať si mesto. Objektívne by sa dalo označiť za nádherné – ulice a domy veľmi pekné. Ozdobou mesta sú aj veľké námestia: Vilhelmovo, Policajné, Dönhoffovo atď. Na prvom z nich stoja štyri veľké mramorové sochy slávnych pruských generálov: Schwerina, Keitha, Winterfelda a Seidlitz. Schwerin drží v ruke prápor, s ktorým sa v ohni boja pri Prahe vrhol na nepriateľa a skríkol na svoj pluk: „Junáci! Za mnou!“ Tam umrel hrdinskou smrťou, kráľ banoval väčšmi za skúseným a udatným generálom než za stratou dvadsiatich tisícov vojakov. – Keď Fridrich prijal Keitha do svojich služieb, poznamenal: „Veľký zisk, ba priam výhra.“ Fridrich sa vyznal v ľudoch. Keith mu preukázal cenné služby. – Vracia, že gróf Peter Alexandrovič Rumiancev je podobný Winterfeldovi. Nepošťastilo sa mi vidieť nášho zadunajského hrdinu, preto som nemohol hľadať analógiu v chladnom mramore, ktorý stvárňuje Winterfelda. – Seidlitz bol vladárov favorit, prchký, smelý vojak. Pri objektívnom posudzovaní jeho predností nepriaznivo vyznievajú jeho ne-

⁷⁶ Teda berlínsku Unter den Linden (pozn. prekl.).

Pohľad na Berlín z roku 1790

dostatky, povráva sa, že spôsobili jeho predčasnú smrť. Neumrel na poli slávy, ale v posteli na trýznivú chorobu. Kráľ za svojím favoritom veľmi žiaľil. – Fridrich sa teda rozhodol zvečniť svojich vojvodcov v mramore. Mladý vojak pri pohľade na ich stvárnenie pocíti túžbu napodobiť hrdinov a ožiť v pamäti potomkov. Ja sám si rád prezerám pomníky slávnych osobností, pričom si predstavujem ich činy. – Na takzvanom Dlhom moste cez Sprévu stojí z medi odliaty monument Fridricha Wilhelma Veľkého. Keď sem prišla ruská armáda, poniektorí z radových vojakov len tak zo zábavy doň bodali tesákmi. Ukázali mi tie znaky, ktoré v Berlínčanoch jatria nepríjemné spomienky.

Presunuli sme sa do kráľovskej knižnice. Ohromitánska – a to je všetko, čo vládzem o nej povedať! Najviac ma zaujalo výpravné anatomické dielo s vyobrazeniami všetkých častí ľudského tela. Nebohý panovník zaň zaplatil sedemsto toliarov. Nachádza sa tu hodne orientálnych rukopisov, na ktoré som iba pozrel. Ukázali mi ešte aj Lutherov nemecký manuskript, neorientoval som sa v ňom však takmer vôbec, pretože som nikdy neštudoval rukopisy tohto storočia. Žiadne exempláre neslobodno požičiavať domov, avšak ak tu niekoho dobre poznajú a nakloní si knihovníkovoho asistenta peniazmi, môže sa k dákym dostať. Takýmto spôsobom pre mňa D. získal Nicolaiho opis Berlína, ktorý sa mi zachcelo poprezeráť si. Knižnicu teraz spravuje p. doktor Biester, ktorý v tejto obrovskej budove aj býva.

Za stolom u pána Bluma zo tridsať osôb. Dôstojníci, obchodníci a slo-
vutní saskí baróni, ktorí prišli do Berlína na oslavy. Teraz sa všetci chystajú
na uvítanie miestotrziteľky⁷⁷, ktorá sem pozajtra dorazí z Postupimu s vla-
dárom. O ničom inom ani nerozprávajú – hej, a ešte o lupičoch, čo neďa-
leko Oranienburgu prepadli poštový dostavník. Podvečer ma D. zaviedol
do obory. Zaberá plochu medzi Berlínom a Charlottenburgom a pozostá-
va z rozličných alejí. Jedny sa tiahnu po celej jej dĺžke, druhé naprieč, tretie
šikmo, a preplietajú sa – nuž ajhľa vychýrená promenáda! Dlho som hľa-
dal miesto, o ktorom mi náš A. písal: „Našiel som v obore dlhú alej, kto-
rú tvorili staré borovice; pochmúrnosť a neutuchajúca zeleň stromov vzbud-
zujú v duši akúsi posvätnú pokoru. Nevytráti sa mi z pamäti ono ráno,
za ktorého som, prechádzajúc sa oborou osamote a oddávajúc sa poryvom
svojej predstavivosti, ktorá, ako vieš, náchylná je k ponurým predstavám,
nečakane naďabil na túto alej. Dovtedy ma zalieval trbleť slnca, znezdary
však všetko svetlo zmizlo. Pozdvihol som zrak a uvidel pred sebou tú po-
chmúrnú cestu. Iba v diaľke pri východe vidno svetlo. Zastal som a dlho sa
díval. Napokon ma prebrala istá myšlienka. „Nie je vari,“ rozmyšľal som,
„nie je vari táto tma sprítomnením stavu, v ktorom po odlúčení od svojho
tela vstúpiš na tebe neznámu cestu?“ Táto myšlienka vo mne intenzívne-
natoľko, že som už videl, ako odbremený od pozemských tiarch kráčam
k onomu v diaľke svietiacemu svetlu a... odvtedy zakaždým, keď sa ocit-
nem v obore, poberiem sa tam a často myslievam na teba. Oj, melanco-
lik premilený! Ja som tiež rozmyšľal o tebe, keď som vkročil do onej aleje
a stál azda presne na tom mieste, kde si ty myslel na mňa. Azda tu zas bu-
deš stáť, ale ja budem od teba ďaleko, preďaleko!

V obore veľa kaviarní. Zašli sme do jednej z nich, aby sme uhasili
smäd svetlým pivom, ktoré sa mi veľmi pozdalo. – Sad princa Ferdinanda,
do ktorého sme sa presunuli z obory, je prístupný všetkým solídne a sluš-
ne ošateným osobám. Za tisíc takých sadov nedal by som oboru. Tam sa
prechádzal samotný princ, so zasmušilým pohľadom nám opätovoľ poklo-
nu. – Uf, odbilo hodinu po polnoci.

1. júla

Dnes ráno, na návšteve u pána M., ku ktorému som mal odporúča-
cí list od kniežaťa D., som sa stretol so povestným Nicolaim⁷⁸, autorom

⁷⁷ Pozri pozn. č. 73 (pozn. prekl.).

⁷⁸ Christoph Friedrich Nicolai (1733 – 1811), predstaviteľ nemeckej osvietenскеj literatúry, o. i. autor satirických románov (pozn. prekl.).

Christoph Friedrich Nicolai, predstaviteľ nemeckej osvieteneckej literatúry

a kníhkupcom, ktorý býva na tej istej ulici, kde bývam ja – čiže na Brüderstrasse. Uvítal ma s takou pozornou nenútenosťou, akú by som nebol u nemeckého vedca a kníhkupca nikdy predpokladal. „Ste povestný i v Rusku,“ povedal som mu, „vie sa, že nemecká literatúra vám vďačí za časť úspechov. Po príchode do Berlína som sa usiloval čo najskôr vidieť Lessingovho a Mendelssohnovho priateľa.“ „Lichotíte mi,“ odvetil s úsmevom a usadil ma k sebe na pohovku. S cestovateľom sa najlepšie debatuje o cestách. Čiže len čo zachytil, že idem do Švajčiarska, začal sa so mnou zhovárať o pôžitkoch, ktoré môže poskytnúť pozoruhodná krajina, ktorú on sám pred niekoľkými rokmi navštívil. No ja som onedlho zvrtol rozhovor k berlínskemu jezuitizmu. Aby ste totiž vedeli, od istej doby sa v Nemecku, presnejšie povedané v Berlíne – a Nicolai k tomu zavdal podnet ako prvý – začalo písať o tajných jezuitoch, ktorí sa údajne zo všetkých síl snažia opäť uchvátiť moc v Európe; vraj ich misionári sú Cagliostro a podobní šarlatáni, ktorí baláchajú dôverčivých ľudí lákavými príslubmi, zmanipulujú ich a podrobia moci ilegálnych jezuitských vodcov atď. atď. Odvtedy hľadajú zakuklených jezuitov všade: medzi vedátormi i nevzdelancami, medzi pastormi i prostými vojakmi. Aj v dielach podaktorých autorov objavili čosi jezuitské. Rozpútala sa desivá kampaň a za javisko tejto kampane bol zvolený Berlínsky žurnál, vydávaný Biesterom a Gödickom. Jezuitizmus stotožnili s katolicizmom – a tvrdili potom, že ten a ten spo-

medzi známých protestantských vedcov potajomky konvertoval na katolicizmus; že sú to nebezpeční ľudia atď. Tí, o ktorých sa zmienili, sa najedovali a začali im nadávať, pričom konštatovali, že Berlínčania blúznia. A to všetko ešte stále pokračuje. Ajhľa, čo mi povedal Nicolai:

„Je známe, že jezuiti mali styky všade, že mali vlastné banky i bankárov. Ich tovaríštvo síce nominálne označovalo za svojho ochrancu pápeža, avšak jeho ciele boli tajné, skryté v útrobach rádu. Pápež síce pozbavil rehoľu svojho patronátu – mohol však zlikvidovať jej podstatu? Či vari boli uzatvorené všetky tajné kanály, prostredníctvom ktorých pôsobili? Vari zmizli všetky ich banky? – Ja som predostrel svoje domnienky, chcel som len podnietiť záujem o túto záležitosť. Mojou hypotézou by sa predsa dali vysvetliť isté javy našich čias. – Nuž a ku katolicizmu tolko, že každý protestant má dôvod, aby si neprial jeho šírenie. My, chvalabohu, smieme o všetkom uvažovať, smieme používať vlastný rozum; avšak katolicizmus popiera akúkoľvek slobodu myslenia, zväzuje ho okovami. Ak čítate knihy, ktoré vychádzajú v Nemecku, určite ste si všimli veľký rozdiel medzi tými, čo je vydané v protestantských a čo v katolíckych krajinách. Kde je teda viac osvietenstva?“ „Hm, všetko to je síce veľmi pekné,“ povedal som, „lenže načo tak prudko vystupovať proti niektorým najváženejším hlavám Nemecka len preto, že pochybujú o existencii tajných jezuitov a o tom, že by katolíci mohli teraz ohrozovať protestantov? Úprimne poviem, nemohol som bez hnevu čítať uštipačnú odpoveď doktora Biestera pánu Garvem, jednému z vašich najznámejších filozofov, ktorý vám tak nevtieravo predostrel svoje pochybnosti.“ „Avšak Garve,“ zareagoval Nicolai, „už ustúpil od svojich argumentov, kvôli tomu sme sa veď aj stretli. Netreba sa spoliehať na to, že by sa katolíci v súčasnosti prestali úplne snažiť obracať protestantov na svoju vieru. Je známa ich dogma o cirkvi, mimo ktorej nieto spásy; nuž teda hnaní akousi láskou k ľudstvu, chcú zväčšiť jej doménu. Stručne a jasne: obozretnosť bola potrebná. – Ostatne, každý zodpovedá sám za seba. Ak podaktorí zašli príďaleko, ja nie som vinný. Ibaže chcú nás v mnohom nesprávne vykladať, lebo Stark⁷⁹ a jemu podobní majú na to svoje dôvody. Isteže, záležitosť podnikaná s chvályhodným úmyslom môže mať isté nepriaznivé dôsledky, ale ak bude mať oveľa väčší počet priaznivých, nemožno ju nenazvať než dobrou...“ – Zajtra Nicolai ide do kúpeľov. „Cestovanie – moja medicína,“ povedal. Napísal som

⁷⁹ Darmstadtský dvorný kazateľ, ktorého Berlínčania vyhlásili za tajného katolíka, jezuitu, rojka; súdil sa s vydavateľom Berlínskeho žurnálu na občianskom súde, vychrlil celé folianty proti tým, čo ho obvinili. (Pozn. autora.)

mu na lístoček svoje meno a zaželel šťastnú cestu. On sa potom so mnou rozlúčil rovnako elegantne, ako ma uvítal. – Škoda, že už odchádza. Chcel by som s ním ešte v jeho voľnom čase predebatovať nejaké záležitosti. Lebo úprimne povedané, moje vnútro nie a nie odsúhlasiť tón, ktorým páni Berlínčania píšú. Kde veď hľadať toleranciu, ak samotní filozofi, samotní osvietenci – a oni sa tak označujú – prejavujú toľko nenávisti voči tým, ktorí nepremýšľajú ako oni? Opravdivý filozof pre mňa je ten, kto sa dokáže zniesť so všetkými na svete; kto miluje aj tých, čo sa protivia jeho spôsobu uvažovania. Omyly ľudského umu treba zviditeľňovať so šľachetným zápalom, ale bez zášte. Povedz človeku, že robí chybu a prečo; ale neznevažuj jeho srdce, bláznom ho nevolaj. Ľudia, ľudia! Pod akými len zámienkami sa netrýznite! – Jedným z tých, ktorých Berlínčania osočujú pri každej príležitosti, je Lavater; ak pre nich teda nie je skrz-naskrz jezuita, nuž prinajmenšom veľký rojko. Ja k Lavaterovi neľnem a v mnohom uvažujem vôbec nie tak, ako uvažuje on, som však presvedčený, že jeho *Fyziognomické fragmenty* sa budú čítať aj vtedy, keď si nik nebude pamätať, že žil na svete slávny doktor Biester. Ale nechajme ich. Čo sa týka zovňajšku Nicolaiho, hoci v ňom nič výnimočné, predsa utkvie jeho solídnosť. Vysoký, kostnatý, ohorený. Lavater vo svojej Fyziognómii uvádza, že jeho vysoké čelo prezrádza veľmi uvážlivého človeka.

U p. Bluma býva jeden mladý švédsky kupec. Dnes, keď sme sedeli za stolom, prišiel k nemu sekretár z ich veľvyslanectva a zavolať ho. O päť minút náš Švéd späť s naradosteným úsmevom a deklaroval celej spoločnosti, že Švédi v istej záležitosti zdolali Rusov⁸⁰. Tajomníka dánskeho veľvyslanectva, ktorý tu tiež obedoval, jeho vlastenecká súťaživosť rozosmiala. Pruskí dôstojníci sa chceli dozvedieť podrobnosti – no samotný Švéd o nich nebol informovaný. „A to mám akože veriť vášmu víťazstvu?“ povedal Dán. „Počkáme si na potvrdenie.“ „Aké potvrdenie?!“ skríkol Švéd. „Ručím vám za to.“ Dán sa smial, Švéd sa paprčil. Medzitým ma p. Blum, ktorý ku mne podišiel, začal nástojčivo prosiť, aby som nevstupoval do debaty. „Načo sa do toho vkladať? Švéd je zjavne veľmi napálený. Preboha, len aby sa niečo v mojom dome medzi ním a vami nestrhlo – už len to by mi chýbalo!“ Ubezpečil som ho, že sa nepohádame; no po obede som nevedel vydržať, zašiel som za Švédom a pustil sa s ním do debaty. Herr Blum k nám okamžite pribehol a pokukoval raz na mňa, raz na neho – prichystaný uhasiť plamene pri prvom vzbĺknutí. My sme sa však zhovárali hodne pokojne. Švédovi Rusko nie je cudzie, podľa môjho úboru okamžite

⁸⁰ Nie, nebol to hokej (pozn. prekl.).

Ewald Christian Kleist, Karamzinov obľúbený básnik

zistil, že som Rus. „Keď začala vojna, vyhostili ma z Petrohradu,“ povedal, „hoci som tam veľmi túžil pobudnúť.“ „Sťažujte sa na svojho kráľa,“ reagoval som, „ktorý nám vyhlásil vojnu bez akéhokoľvek oprávneného dôvodu.“ Vtom ma herr Blum pomykal za šos – zľakol sa, že sa Švéd nazlostí, on ale s úsmevom povedal: „Panovníci sa neriadia pravidlami, ktoré musia byť pre súkromné osoby zákonmi.“ „To tvrdí Fridrich,“ precedil cez zuby pruský major, ktorý sedel za stolom. Vtom prišiel ku mne D. a p. Blum sa veľmi potešil, že som sa vzdialil do svojej izby. Bál sa súboja.

Po ukončení stolovania som sa odobral do posádkového kostola a videl monumenty a portréty slávnych vojakov. Tam popri Schwerinovi a Winterfeldovi Kleist, milovaný Kleist, nesmrteľný bard *Jari*, hrdina a vlastenec⁸¹. Viete, aké boli jeho posledné dni? Roku 1759, v ohni boja pri Kummersdorfe, velil bataliónu, dobyl tri batérie. Na pravej ruke mu odstrelili dva prsty, chytil teda meč ľavou. Gulťou mu prestrelili ľavé rameno – prehodil teda meč zas do pravej ruky. Presne vo chvíli, keď už bol udatný Kleist odhodlaný vyliezť na štvrtý post delostrelectva, mu kartáč⁸² roztrieštil

⁸¹ Ewald Christian von Kleist (1715 – 1759) – nemecký básnik, autor idýl. Jeho poéma *Jar* (1749) bola známa a populárna v celej dobovej Európe (pozn. ed.).

⁸² Delová guľa, plnená olovenými guľkami, ktoré sa po výstrele rozletia; v pruštiny tak v 18. storočí nazývali aj plnené pirôžky, obľúbené jedlo Immanuela Kanta počas pobytu v kúpeľnom mestečku Geldap (dnešný Goldap) (pozn. prekl.).

pravú nohu. Spadol a zavola na svojich radových: „Priatelja! Neopúšťajte kráľa!“ Zaútočili kozáci, Kleista vyzliekli a hodili do močiara. Kto by sa nečudoval tomu, že on sa do popuku smial z bizarnej fyziognómie⁸³ a manier istého kozáka, ktorý ho zbavoval šiat? Napokon oslabený zaspal sladko ako v stane. V noci ho našli naši,⁸⁴ vytiahli na suché miesto, uložili k vatre na slamu, prikryli plášťom. Jeden z nich mu chcel strčiť do ruky zopár toliarov, ale pretože on dar neprijal, husár v hneve hodil mince na plášť a odgalopoval so svojimi druhmi. Ráno zazrel Kleist nášho dôstojníka, baróna Buldberga a povedal mu svoje meno. Barón ho ihneď poslal do Frankfurtu. Tam mu obviazali rany, pričom nerušené debatoval s filozofom Baumgartenom⁸⁵ a našimi dôstojníkmi, ktorí ho navštevovali. Kleist zomrel o niekoľko dní s neoblomným výrazom stoického filozofa. Jeho pohrebu sa zúčastnili všetci naši dôstojníci. Keď jeden z nich videl, že na katafalku nie je meč, položil tam svoj a povedal: „Taký udatný dôstojník musí mať meč aj v hrobe.“ Kleist patrí k mojim najmilším básnikom. Jar by nebola pre mňa natoľko peknou, keby mi Thomson⁸⁶ a Kleist neopísali všetky jej krásy.

2. júla

Dnes sem prišiel panovník so svojou návštevou, miestotržitelkou. Neviete si predstaviť, aké len honosné bolo jej uvítanie! Všetci občania sa zoradili so zbraňami a veruže žiaden krdeľ strák nemá toľko farieb, koľko onen zástup. Dôstojníci sa od prostých vojakov líšili iba tým, že ich vrkoče sú zoštopnuté hodne tesnejšie. Počas čakania na miestotržitelku si všetci v šóre zavadávali páleného tak neobozretne, že podaktorí sa navzájom poobtlkávali hlavami. Kapitáni kráčali a obodrovali svojich spoluobčanov – aby teda na povel zasalutovali vzorovo. „Sámozrejme, sámozrejme!“ hulákali. „Nedáme sa zahanbiť.“ Nebolo možné sa zdržať smiechu pri tejto fraške. Obchodníci, všetci v červených plášťoch, pod vedením istého bankára vyšli v ústrety miestotržitelke za mesto. – Nuž a za to, že som si utiahol z berlínskych občanov a nevenoval pohľad vladárovi s miestotržitelkou, ma zmáčal dážd'. Teraz sa tu začnú hostiny. – Idem do divadla.

Desiata hodina nočná. Už dávno som nebol tak príjemne dojatý ako

⁸³ Patril teda k pozorným a skalným čitateľom Lavatera (pozn. prekl.).

⁸⁴ T. j. Rusi (pozn. prekl.).

⁸⁵ Alexander Gottlieb Baumgarten (1714 – 1762) – nemecký filozof, vyčlenil estetiku ako osobitnú oblasť filozofie (pozn. ed.).

⁸⁶ James Thomson (1700 – 1748) – škótsky básnik a dramatik, píšuci po anglicky, autor štvordielneho cyklu básní Ročné obdobia (1726 – 1730). (Pozn. prekl.)

dnes v divadle. Inscenovali drámu *Nenávisť k ľuďom a pokánie*, ktorej autorom je pán Kotzebue⁸⁷, momentálne obyvateľ Revela⁸⁸. Autor sa opovážil na pódium uviesť nevernú ženu, ktorá opustila muža a deti, ušla s milencom; lenže je milučká, prenešťastná, usúžená – nuž som plakal ako dieťa, ani mi na um nezišlo, že by som autorovi niečo zazlieval. Koľko len takých príbehov sa udeje!... Kotzebue pozná ľudské srdce. Škoda len, že núti divákov zároveň smiať sa i plakať! Škoda, že nemá vkus – alebo ho odmieta počúvať! Záverečná scéna jeho diela je jedinečná. – Pán Fleck hrá rolu manžela tak precítene, že každé jeho slovo prenikne k srdcu. Pri najmenšom ja som teda ešte takého umelca nevidel. Snúbi sa v ňom veľký spontánny talent s ohromne vycibreným umením. Pani Unzelmannová interpretuje manželku veľmi dojímavo. Jej hereckým výkonom presvitá akási jemná clivota, ktorá ju robí divákovi milou. – Myslím, že Nemci by nemali takých hercov nebyť Lessinga, Goetheho, Schillera a iných dramatikov, ktorí tak presvedčivo približujú vo svojich drámach človeka takého, aký je, odmietajú všetky zbytočné ornamenty alebo francúzske líčidlá, ktoré človeku s prirodzeným vkusom nemôžu byť príjemné. Keď čítam Shakespeara, keď čítam najlepších nemeckých dramatikov, plastic-ky si predstavím, ako treba hercovi hrať a ako má čo deklamovať; avšak pri čítaní francúzskych tragédií som málokedy schopný predstaviť si herca, ktorý by ich hral dobre alebo tak, aby ma dojal. – Pri odchode z divadla som si v bočnej galérii zotrel poslednú sladkú slzu. Veríte mi, priatelia moji, že dnešný večer zaraďujem k najšťastnejším večerom svojho života? A nechže mi teraz tvrdia, že krásne umenia neuplynú na náš pocit šťastia! Nie, ja budem vždy blahorečiť ich účinku, kým len mi bude búšiť v hrudi srdce – kým len bude ono schopné citu!

⁸⁷ August Friedrich Ferdinand von Kotzebue (1761 – 1819), autor vyše 200 divadelných hier; rodák z Weimaru, kde za mladi hrával s Goethem divadlo, génus vtedy doň vkladal veľké nádeje; v rokoch 1781 – 1795 pôsobil v Rusku, hodne času strávil v dnešnom Estónsku, kde ho dokonca povýšili do šľachtického stavu; v Talline prevádzkoval viacero divadiel, niektoré príručky ho uvádzajú aj ako Estónca. Po návrate do Nemecka ho vo Weimare odmietol Goethe prijať, ktorého potom do konca života nenávidel. V dôsledku nepriaznivého postoja voči Napoleonovi sa pre istotu zasa vrátil do Ruska; do Nemecka prišiel späť až po Bonapartovom páde. Stal sa terčom útokov nacionalistov, ktorí ho obviňovali o. i. zo špionáže v prospech Ruska – a napokon obeťou atentátu študenta, fanatického vlastenca. Pre slovenskú kultúru má význam jeho dráma *Gróf Beňovský alebo Sprisahanie na Kamčatke*, veľkolepá hra v piatich dejstvách (1795), ktorú preložili a niekoľkokrát hrali naši štúrovci, najmä členovia študentských spolkov v Levoči a Kežmarku. (Pozn. prekl.)

⁸⁸ Dnešný Tallin (pozn. prekl.).

4. júla

Včera o šiestej ráno sme s D. vyrazili na koňoch do Postupimu. Nieto nič nudnejšieho než táto cesta: všade samý piesok, oko nenatrafi na žiadne zaujímavé objekty. Ale scenéria Postupimu, najmä Sanssouci⁸⁹ je veľmi malebná. Zastavili sme sa v hostinci, pred mestskou bránou, objednali si obed a pobrali sa do mesta. Pri bráne si zapísali naše mená; avšak prísnosť výsluchov v porovnaní s minulosťou poľavila. Keď nebohý kráľ sídlil v Postupime, chcel byť informovaný o všetkých, čo sem prišli. – Na prehliadkovom priestranstve vyzdobenom stĺporadím⁹⁰ naproti zámku prebieha výcvik gardy: nádherní ľudia, nádherné uniformy! Pohľad na palác od parku je veľmi pekný. Mesto vcelku parádne vystavané; na veľkej, takzvanej Rímskej ulici je množstvo impozantných budov, postavených čiastočne podľa vzoru najväčších rímskych víl a za vlastné peniaze zosnulého vladára: obdaroval nimi, koho chcel. Teraz sú tieto ohromitárske domiská prázdne alebo ich zabrali radoví príslušníci armády. Obyvateľov je veľmi málo: dôvod je ten, že terajší panovník mestom úplne ohrdol, dáva prednosť Charlottenburgu. A neznechutil sa mu vari Postupim preto, lebo tam ako princ mal veľa nepríjemností a hnevov? Predstavte si, že si tu môžete prenajať celú jednoposchodovú budovu za päťdesiat rubľov ročne – a aj tak záujemcov nedostatok. Na dverách velikánskych víl visia vojenské torby, kamizoly a pod. Stručne povedané, Postupim vyzerá ako mesto, ktoré obyvatelia opustili, keď počuli, že prichádza nepriateľ, a v ktorom ostala len posádka na jeho obranu. Neviete si predstaviť, aký smutný je pohľad na takú prázdnotu!

V Postupime pravoslávny chrám spravuje ruský veterán, ktorý tam býva od čias panovania cárovnej Anny. Horko-ťažko sa nám ho podarilo vykutrať. Vetchý kmeť sa strácal v obrovskom kresle a keď počul, že sme Rusi, roztrasene povedal: „Chvalabohu! Chvalapánubohu!“ Sprvoti sa silou-mocou usiloval rozprávať s nami po rusky, ibaže sme sa vedeli dorozumieť len s námahou. Museli sme opakovať takmer každé slovo – a o čom sme sa my dvaja zhovárali, vôbec nechápal, dokonca ani nechcel veriť, že rozprávame po rusky. „Zjavne sa v Rusku reč veľmi zmenila,“ povedal, „alebo ju azda zabúdam.“ „Aj jedno aj druhé,“ prisvedčili sme. – „Poberme sa teda do stánku božieho,“ povedal, „a pomodlime sa spolu, hocaj dnes je deň všedný.“ Deduško sotva prepletal nohami. Keď sa otvorili dvere do chrámu, kde toľké časy vládlo hlboké ticho iba nepatrne narušané tlmený-

⁸⁹ Letné sídlo Fridricha II. Veľkého (pozn. prekl.).

⁹⁰ Postupim je dodnes známy ako perla barokovej a klasicistickej architektúry. (Pozn. prekl.)

Sanssouci, letné sídlo Fridricha Veľkého

mi vzdychmi a slabým hlasom modliaceho sa starca, čo sem každú nedeľu chodieval deklamovať najsvätejšiu z kníh, ktorá ho pripravuje na večné blaho, moje srdce premkla nábožná pokora. V chráme všetko čisté. Bohoslužobné predmety a knihy uschované v truhlici. Starec sa v nej z času na čas počas modlitby poprehŕňa. „Často ma v hĺbke srdca veľmi trápi,“ vravel, „že po mojej smrti, ktorá už, samozrejme, blízko, nebude mať kto dozerať na chrám.“ Strávili sme na posvätnom mieste zo pol hodiny; rozlúčili sme sa s ctihodným starcom a zapriali mu – pokojnú smrť.

Po obede sme podnikli návštevu Sanssouci. Onen palác zábav leží na kopci, odkiaľ sa dá vidieť celé mesto s okolím, ktoré spolu tvoria veľmi príjemný obraz. Tu býval nie Fridrich vládár, ale filozof – nie stoik ani kynik, ale hedonista, filozof, ktorý miloval pôžitky a nachádzal ich v krásnych umeniach i vedách. Túžil tu dosiahnuť prepojenie jednoduchosti s majestátom. Budova učupená, nevelká, no každý, kto na ňu pozrie, nemôže nehlesnúť než: Nádhera. Vnútorne zariadenie izieb je vkusné, prepychové. V okrúhlej mramorovej sieni vás rozhodne ohúria stĺpy, maľby a nádherne vykladaná podlaha. Celý interiér miestnosti, v ktorej panovník dišputoval s mŕtvymi a živými filozofmi, je z cédrového dreva. Z terasovito zbrázdeného návršia (pričom terasy navzájom splývajú, takže ak pozrieš zhora nadol, vidíš iba jeden zelený súvislý hladký svah) sme zostúpili do príjemného